

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

Кафедра міжнародних відносин, міжнародної інформації та безпеки

КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

з дисципліни
«МІЖНАРОДНЕ ПРАВО»
для змішаної форми навчання

рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)
галузь знань: 29 «Міжнародні відносини»
спеціальність: 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
освітня програма: «Міжнародна інформація та міжнародні комунікації»
вид дисципліни: обов'язкова
факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Укладач: канд. юрид. наук, доц. О. М. Доценко

2020 / 2021 навчальний рік

1. НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ (РОЗШИРЕНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ).

Розділ 1. Загальна частина

Тема 1. Поняття та особливості міжнародного права.

Лекція 1. Поняття та особливості міжнародного права.

Час проведення – 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття, ознаки та функції міжнародного права.

Міжнародне право – це система юридичних норм, що регулюють відносини між державами й іншими суб'єктами міжнародного права і створюються шляхом узгодження позицій учасників цих відносин та забезпечуються у разі потреби індивідуальним або колективним примусом.

Ознаки міжнародного публічного права: 1) це сукупність юридичних норм і принципів; 2) норми міжнародного права створюються шляхом фіксованої (договірної) або мовчазно вираженої (звичай) угоди між суб'єктами міжнародного права; 3) ці норми визнаються суб'єктами міжнародного права в якості юридично обов'язкових; 4) регулює взаємовідносини між носіями суверенної влади (проте поширюється не лише на держави, а й на інших суб'єктів, починаючи від міжнародних організацій і закінчуючи фізичними особами); 5) об'єктом міжнародного права є міжнародні відносини, що склалися між державами, державами та міжнародними організаціями, а також між останніми з приводу реалізації державами своїх суверенних владних прав; 6) реалізація норм міжнародного права забезпечується примусом, форми, характер і межі якого визначаються в міждержавних угодах, тобто у разі порушення або неналежного виконання суб'єкти, котрі створювали ці норми, нерідко звертаються до міжнародних органів для забезпечення дотримання цих норм (до Ради Безпеки, Міжнародного суду ООН); 7) міжнародне право виступає в якості окремої відособленої правової системи зі своїми галузями й інститутами, воно не є галуззю внутрішньодержавного права і не входить у його правову систему; 8) міжнародне право слід відрізнити від міжнародних відносин і дипломатії (під **міжнародними відносинами** розуміють сукупність економічних, політичних, ідеологічних, правових, дипломатичних, військових, соціальних, культурних та інших зв'язків між державами, основними соціальними, економічними і суспільними рухами, що діють на міжнародній арені, тобто між народами в широкому значенні цього слова; **дипломатією** називають сукупність прийомів і методів реалізації зовнішньої політики держав та інших суб'єктів міжнародного права, за допомогою яких: реалізується зовнішньополітична програма конкретної держави; реалізуються статутні задачі й функції міжнародної організації; реалізуються на практиці норми міжнародного права.

Функції міжнародного права – це основні напрями його впливу на соціальне середовище, що визначається його суспільним призначенням. За своїми зовнішніми рисами вони поділяються на дві групи: **соціально-політичні; юридичні.**

2. Предмет міжнародного права. Під **предметом міжнародного права** розуміють особливий вид соціальних відносин – міжнародні відносини, що мають міждержавний характер. Це твердження різні автори формулюють по-своєму, проте різниця полягає тільки в тому, що одні автори не виходять за межі суто державних відносин, а інші – цю сферу розширюють, беручи до уваги відносини не тільки між державами, як основними суб'єктами міжнародного права, але й іншими – державоподібними утвореннями, націями, що борються за незалежність, міжнародними міжурядовими організаціями тощо.

Міжнародне право регулює відносини, що виходять за рамки внутрішньодержавної компетенції. При цьому предметом міжнародно-правового регулювання виступають відносини виключно між суб'єктами міжнародного права. Відтак, міжнародне право є складний комплекс юридичних норм, що створюються державами, міжнародними

організаціями та іншими суб'єктами міжнародних відносин шляхом угод та являють собою самостійну правову систему, предметом регулювання якої є міждержавні та інші міжнародні відносини, а також певні внутрішньодержавні відносини, пов'язані з участю їх суб'єктів у відносинах між собою.

3. Міжнародне публічне право як особлива система права.

Норма міжнародного права – це створене угодою суб'єктів формально визначене правило, що встановлює для них права, обов'язки та забезпечуване юридичним механізмом.

Інститут міжнародного права – це відносно відокремлена сукупність міжнародно-правових норм, що у межах міжнародного права регулюють визначену сферу відносин відповідної галузі між його суб'єктами або встановлюють міжнародно-правовий статус чи режим будь-якого простору, сфери або іншого об'єкта міжнародних правовідносин. Іноді інститути регулюють міжгалузеву сферу відносин.

Галузь міжна родного права – це комплекс однорідних норм певного функціонального призначення. У системі міжнародного права розрізняють основні, профільні, традиційні і комплексні галузі.

4. Походження та розвиток міжнародного права.

Теорії виникнення міжнародного права (додержавницька, державницька, постдержавницька).

Основні періодизації міжнародного права (формаційний підхід, цивілізаційний підхід, періодизація конгресів, періодизація за міжнародними організаціями, періодизація за світовими війнами).

Розвиток міжнародного права від найдавніших часів до Вестфальського конгресу. Міжнародне право між Вестфальським конгресом 1648 р. й епохою Великої французької революції (межа XVIII–XIX століть). Розвиток міжнародного права від епохи Великої французької революції до створення Версальської системи. Міжнародне право від створення Версальської системи до наших днів. Версальська система (1919–1939). Міжнародне право періоду протистояння тоталітаризму та демократії (1945–кінець 80-х років). Міжнародне право поліцентризму (з кінця 80-х років до нашого часу). Сучасний стан міжнародного публічного права.

5. Співвідношення міжнародного та національного права.

Концепції взаємодії міжнародного та національного права: дуалістичний підхід, моністична концепція примату внутрішньодержавного права над міжнародним, моністична концепція примату міжнародного права над внутрішньодержавним.

Характерні риси міжнародно-правової системи в порівнянні з внутрішньодержавною системою права: особливий спосіб створення норм; особливі суб'єкти права; особливі предмети правового регулювання; особлива соціальна сутність права; особливий характер побудови системи права; особливі джерела права; особливий порядок застосування примусу для дотримання норм міжнародного права.

6. Державні інтереси, політика і міжнародне право.

Поняття зовнішньої політики обіймає як завдання та цілі, які переслідують держави у відносинах з іншими державами, міжнародними організаціями, так і методи та засоби, які вони використовують для забезпечення своїх особистих інтересів. **Інтерес можна визначити як усвідомлену потребу. Потреби ж визначаються конкретними для кожної держави внутрішніми та зовнішніми умовами їх існування**, такими, наприклад, як особливості географічного положення, розмір території, забезпеченість сировиною, рівень індустріалізації, продуктивність сільського господарства, національний склад населення, історичні традиції, місце в системі міжнародних відносин тощо. Усі ці чинники об'єктивно детермінують потреби держави та визначають її інтереси.

Зовнішня політика є загальною орієнтацією держави в міжнародних справах. Найважливішим способом здійснення зовнішньої політики є дипломатія. І зовнішня політика, і дипломатична практика мають відповідати міжнародному праву, яке встановлює певні правила. Міжнародне право відчуває на собі вплив державної політики. Дипломатія є

одним з інструментів створення норм міжнародного права. Але ні зовнішня політика держави, ні дипломатія не повинні суперечити загальновизнаним «принципам міжнародного права. Міжнародне право безпосередньо впливає на зовнішню політику держави, зобов'язуючи останню узгоджувати її дії із зобов'язаннями за міжнародним правом.

Література:

Основна: 1, 7, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 29, 33, 35.

Додаткова: 1, 6, 7, 17, 31, 32, 34, 35.

Тема 2. Норми, принципи та джерела міжнародного права.

Лекція 2. Норми, принципи та джерела міжнародного права.

Час проведення – 4 год.

Навчальні питання:

1. Поняття, особливості та класифікація міжнародно-правових норм.

Норма міжнародного права – це створене за згодою держав та інших суб'єктів міжнародного права формально визначене правило поведінки, що регулює міжнародні відносини шляхом запровадження прав та обов'язків для суб'єктів і забезпечується юридичним механізмом охорони.

Характерні риси: 1) об'єкт регулювання – є особливий різновид суспільних відносин, а саме міжнародні правовідносини; 2) координаційний характер цих норм (а не субординаційний); 3) обов'язковість тільки для сторін, які добровільно їх визнали; 4) форма існування (міжнародні договір, звичай, акти міжнародних міжурядових організацій тощо); 5) забезпечення реалізації здійснюється суб'єктами міжнародного права; 6) структурна особливість (норми міжнародного права найчастіше містять лише диспозицію (правило належної поведінки), рідше – гіпотезу та диспозицію, а санкція, тобто межі відповідальності за порушення диспозиції, як структурний елемент норми відсутня).

Класифікація міжнародно-правових норм: 1) за сферою дії – універсальні, регіональні, локальні, партикулярні; 2) за змістом і місцем у системі – цілі, принципи, норми; 3) за юридичною силою – імперативні, диспозитивні та рекомендаційні; 4) за функціями у системі – матеріальні та процесуальні; 5) за способом створення та формою існування, тобто за джерелом, – загальні, договірні, норми рішень міжнародних організацій; 6) за характером нормативних приписів – зобов'язальні, заборонні, уповноважувальні, відсильні; 7) за терміном дії – строкові та безстрокові.

Концепція «м'якого права» в міжнародному праві.

2. Поняття та особливості основних принципів міжнародного права.

Основні принципи міжнародного права – це концентровано виражені та узагальнені загальновизнані норми поведінки суб'єктів міжнародних відносин з приводу найбільш важливих питань міжнародного життя.

Принцип утримання від загрози силою або її застосування в міжнародних відносинах. Принцип суверенної рівності держав. Принцип вирішення міжнародних спорів мирними засобами. Принцип невтручання в справи, що входять у внутрішню компетенцію держав. Принцип міжнародного співробітництва. Принцип рівноправності і самовизначення народів. Принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань. Принцип територіальної цілісності держав. Принцип поваги прав людини і основних свобод. Принцип непорушності (недоторканності) державних кордонів.

3. Поняття та види джерел міжнародного права.

Джерела міжнародного права – це форми, за допомогою яких виражається і закріплюється якесь правило (або комплекс правил) поведінки суб'єктів міжнародного права.

У ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН зазначено такі джерела міжнародного права: 1) міжнародні конвенції, як загальні, так і спеціальні, що встановлюють правила, безсумнівно визнані державами, між якими виник спір; 2) міжнародний звичай, як доказ загальнопоширеної практики, визнаної правовою нормою; 3) загальні принципи права, визнані цивілізованими націями; 4) судові рішення й доктрини найбільш кваліфікованих фахівців із публічного права різних націй як допоміжний засіб для визначення правових норм.

Міжнародний договір як основне джерело сучасного міжнародного права. **Міжнародний договір** – угода, укладена між державами в письмовій формі і регульовану міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від конкретного найменування.

Міжнародний звичай як доказ загальної практики, визнаної в якості правової норми. **Міжнародно-правовий звичай** – це правило поведінки держав, що склалося в практиці історично, за яким держави визнають юридичну силу, виражаючи свою злагоджену волю. Для того щоб була визнана наявність звичаю, потрібне дотримання низки умов, які підтверджують існування практики, що визнається у якості правової норми: відносної тривалості практики, її ідентичності, загального характеру практики, її правомірності.

Загальні принципи права, визнані цивілізованими націями, як джерело міжнародного публічного права. Можна вважати, що **загальні принципи права** – це загальні юридичні правила, котрі використовують при застосуванні конкретних правових норм, що визначають права й обов'язки суб'єктів права. Ці принципи наділені важливою ознакою – загальним визнанням. Вони можуть використовуватися як допоміжний засіб для тлумачення норм міжнародного права.

Судові рішення і доктрини найбільш кваліфікованих фахівців з міжнародного права різних націй як допоміжний засіб для визначення правових норм. Міжнародний суд ООН всебічно аналізує свої попередні рішення і належним чином розмежовує ті справи, які, на його погляд, не повинні бути застосовані при розгляді конкретної проблеми. Рішення Міжнародного суду ООН, як і будь-якого суду, є обов'язковим для сторін спору. Однак його не можна трактувати розширено: таке рішення не може відігравати роль прецедента, воно обов'язкове лише для учасників спору і лише у цьому випадку. Консультативні висновки Міжнародного суду ООН виступають важливим засобом тлумачення Статуту ООН, а також допоміжним джерелом міжнародного права. Як допоміжне джерело права рішення Міжнародного суду ООН мають велике значення, перш за все, через конкретизації звичайних норм. Юридична наука як система знань про правову дійсність сприяє усвідомленню стану речей у суспільстві та здійснює відповідні теоретичні узагальнення, займається розробленням практичних проблем суспільного життя. Саме з доктрин як джерел права законодавець здобуває законодавчі ідеї та рішення.

Акти «м'якого права». Роль рішень міжнародних організацій та односторонніх актів держав в системі джерел міжнародного права. Рішення міжнародних організацій не зазначаються у статуті МС ООН як джерело права, хоча останнім часом спостерігається значне розширення форм участі міжнародних організацій у міжнародній нормотворчості. До джерел міжнародного права відносяться рішення тільки міжнародних міжурядових організацій. Вони приймають рішення (резолюції, акти) і цим впливають на міжнародне право. Залежно від ступеня їх обов'язковості рішення МО поділяють на дві групи: акти, що мають обов'язкову юридичну силу, і такі, що мають рекомендаційний характер.

У процесі створення односторонніми актами прав і зобов'язань відсутній такий необхідний для встановлення джерела міжнародного права елемент, як узгодження волі держав. У певних випадках односторонні акти держав можуть спричиняти виникнення міжнародних правових зобов'язань. Однак для цього повинні бути певні підстави, котрі зводяться до того, що такі акти мають виражати суверенну волю держави та передбачати відповідні зобов'язання, що вона бере на себе і звертається з цього приводу до світового

співтовариства. Можливе існування таких односторонніх актів, як: визнання, обіцянка, відмова, протест.

Література:

Нормативно-правові акти: 3, 4, 6, 11, 16, 29, 33, 37.

Основна: 5, 7, 16, 18, 19, 20, 24, 27, 30, 31, 32, 33, 35.

Додаткова: 8, 27, 29, 31, 32, 34, 35.

Тема 3. Суб'єкти міжнародного права. Міжнародно-правове визнання і правонаступництво.

Лекція 3. Суб'єкти міжнародного права. Міжнародно-правове визнання і правонаступництво.

Час проведення – 4 год.

Навчальні питання:

1. Поняття і види суб'єктів міжнародного права.

Концепції суб'єктів міжнародного права. Перша «широка» концепція передбачає, що суб'єктами міжнародного права можуть бути всі суб'єкти міжнародних правовідносин, без будь-яких обмежень, тобто держава, юридична та фізична особа. Друга «вузька» концепція передбачає, що суб'єктами міжнародного права є лише ті учасники міжнародних відносин, які відповідають певним ознакам.

Суб'єкти міжнародного права – це учасники міжнародних відносин, що врегульовані нормами міжнародного права або приписами міжнародно-правових актів, які володіють юридичною незалежністю і здатністю самостійно здійснювати права і обов'язки, встановлені даними нормами чи приписами, а також несуть відповідальність за їх порушення або є носіями міжнародної правосуб'єктності.

Первинні та вторинні суб'єкти міжнародного права. Основні (первинні) – держави, нації і народи, що борються за своє національне визволення і створення власної національної держави. Похідні (вторинні) – міжнародні міжурядові організації, специфічні державоподібні утворення.

Міжнародна правосуб'єктність. Міжнародна правосуб'єктність – це юридична ознака того чи іншого утворення, яка надає йому статус суб'єкта міжнародного права. Міжнародна правосуб'єктність включає правоздатність, дієздатність і деліктоздатність.

2. Держава як основний суб'єкт міжнародного права.

Держави є єдиними суверенними суб'єктами міжнародного права, тому що міжнародна правосуб'єктність властива їм у силу самого факту їх існування. Держава є первинним суб'єктом міжнародного права і її правосуб'єктність має універсальний характер, тобто є найбільш повною за обсягом. Правосуб'єктність інших суб'єктів міжнародного права проявляється в основному в результаті їх взаємовідносин з державами або взагалі з'являється в результаті їхньої волі.

Суверенітет держави означає повну самостійність і незалежність держави при розв'язанні питань внутрішнього і зовнішнього життя.

До елементів суверенітету держави належать:

а) територіальна цілісність, котра означає, що ніхто не вправі змінити територію держави без згоди на те її вищих органів державної влади або її народу;

б) територіальне верховенство, що означає, що на території держави діють закони тільки тієї держави;

в) нероздільність державної влади, що включає визнання всіма гілками влади верховенства законодавчої влади, що формує систему органів держави і визначає їхні повноваження;

г) незалежність державної влади як усередині країни від будь-яких фізичних і юридичних осіб, так і зовні, на міжнародній арені від інших держав і міжнародних організацій.

Види держав. Розрізняють прості і складні держави. **Прості (унітарні) держави** являють собою єдину систему вищих органів державної влади, якій цілком підпорядковані органи влади на місцях. **Складні держави** являють собою об'єднання декількох територіальних одиниць, що користуються певною політико-правовою самостійністю (деякими суверенними властивостями).

3. Міжнародна правосуб'єктність народів і націй, що борються за незалежність.

Правосуб'єктність націй, що борються, як і правосуб'єктність держав, носить об'єктивний характер, тобто існує незалежно від чияї-небудь волі. Концепція міжнародної правосуб'єктності народів (націй), що борються за незалежність, сформувалася під впливом практики ООН. Ні доктрина, ні практика не виробили чітких критеріїв, за яких потрібно визнавати певну націю та народ, що бореться за незалежність, суб'єктами міжнародного права. Політико-юридичною основою міжнародної правосуб'єктності націй слугує національний суверенітет. Проте, на цій основі мають самостійний міжнародний статус лише ті нації і народності, що ще не мають власної державності і котрі ще не реалізували право на самовизначення у формі створення суверенної держави або у формі добровільного входу до складу якоїсь держави.

4. Міжнародна правосуб'єктність міжнародних міжурядових організацій.

ММУО – стабільна форма міжнародних відносин між її членами – суверенними державами, що має узгоджені учасниками цілі, компетенцію діяльності і свої органи, а також специфічні інституції (статут, процедуру, членство, порядок роботи і прийняття рішень і т.д.).

Міжнародні міжурядові організації належать до категорії вторинних суб'єктів міжнародного права. Вони створюються державами, що є не тільки їхніми фундаторами, але згодом стають членами цих організацій. Таким чином, правосуб'єктність ММУО носить функціональний характер, тобто вона обмежена їхніми статутними цілями і задачами.

5. Міжнародна правосуб'єктність державоподібних утворень.

Державоподібні утворення, як і міжнародні організації, є вторинним суб'єктом міжнародного права. Вони не мають повного суверенітету і створюються державами, які визначають їхній статус і обсяг правосуб'єктності. На відміну від первинних суб'єктів, вони можуть вступати лише в ті відносини, які передбачені документами про їхнє заснування. Особливостями такого типу суб'єктів можна вважати: їх незалежність та самоуправління, визначення їх статусу на основі угоди, яка виконує роль основного закону, гарантії збереження їх статусу з боку держав або міжнародних організацій, наявність угоди з державою, на території якої воно знаходиться, особливий, визначений міжнародною угодою порядок здійснення зовнішніх зносин. Серед існуючих нині суб'єктів до державоподібних утворень відносять Мальтійський орден та Ватикан.

6. Проблеми визнання міжнародної правосуб'єктності за фізичними та юридичними особами.

Основними аргументами, які засвідчують наявність у таких осіб міжнародної правосуб'єктності, є такі: здатність фізичної особи володіти правами і виконувати обов'язки, що безпосередньо виникають із норм міжнародного права; можливість брати участь у міжнародних правовідносинах; здатність фізичної особи нести відповідальність, що виникає безпосередньо із норм міжнародного права.

Більшість авторів справедливо зазначають, що при вирішенні питання про міжнародну правосуб'єктність національних юридичних осіб та ТНК варто виходити із тих самих міркувань, що й стосовно фізичних осіб. Як відомо, міжнародні акти надають права не лише фізичним особам. Деякі з них адресовані також і юридичним особам. Вони можуть брати безпосередню участь у міжнародних правовідносинах, нести відповідальність за порушення норм міжнародного права тощо. Що ж до міжнародних неурядових організацій,

то, крім усього сказаного вище, норми міжнародного права передбачають певні особливості їх правового статусу. Основною із таких є можливість надання їм консультативного статусу при міжнародних міжурядових організаціях.

Отже, фізичні та юридичні особи володіють окремими елементами міжнародної правосуб'єктності, проте її обсяг занадто малий для того, щоб їх можна було вважати повноцінними суб'єктами міжнародного права.

7. Поняття визнання у міжнародному праві.

При появі на арені нового суб'єкта міжнародного права (в основному держав) нерідко виникає питання його **визнання**, під яким розуміють односторонній акт держави, який констатує виникнення нового суб'єкта міжнародного права і містить пропозицію вступити з таким суб'єктом у дипломатичні та інші зносини.

Щодо впливу визнання у доктрині міжнародного права існує дві основні теорії: конститутивна та декларативна. **Конститутивна теорія** (іноді її ще називають теорією Тобара-Вільсона) виходить з того, що держава набуває статусу суб'єкта міжнародного права лише в результаті її визнання з боку інших держав. **Декларативна теорія** визнання виходить із того, що держава набуває статусу суб'єкта міжнародного права з моменту виникнення, її правосуб'єктність жодним чином не залежить від визнання іншими державами.

За обсягом і характером відносин між державами вирізняють дві **форми визнання**: «de-jure» і «de-facto». І перше, і друге є офіційними визнаннями. Хоча останнє іноді ще називають неповним визнанням. Його, як правило, застосовують у випадках, коли є сумнів щодо подальшого існування визнаної держави. Такий вид визнання не оформляється юридично, а полягає у фактичному налагодженні зносин. У випадку необхідності такий вид визнання може бути відкликано. Стосовно визнання «de-jure», то воно є повним і тягне встановлення офіційних дипломатичних та консульських зносин. Визнання «ad hoc» – це особливий вид визнання, який здійснюють тимчасово, зазвичай для певної конкретної ситуації чи випадку.

Види визнання у міжнародному праві. Визнання держав, урядів, урядів у вигнанні, націй, державоподібних утворень, воюючих та повсталіх сторін.

8. Поняття правонаступництва у міжнародному праві.

Під **правонаступництвом** в міжнародному праві прийнято розуміти перехід прав і обов'язків від одного суб'єкта міжнародного права до іншого внаслідок виникнення чи припинення існування першого або зміни суверенітету над територією.

Правонаступництво найчастіше виникає у випадках припинення існування держави, її поділу, виділення з неї іншої держави, передачі частини території іншій державі, об'єднання держав.

У правовідносинах правонаступництва прийнято вирізняти два основних **суб'єкти**: державу-попередницю (унаслідок припинення, відокремлення чи поділу якої її права й обов'язки переходять до іншого суб'єкта) і державу правонаступницю (яка набуває вищезазначені права й обов'язки).

Що ж до **об'єктів правонаступництва**, то, як правило, вирізняють: правонаступництво щодо міжнародних договорів; правонаступництво щодо державної власності; правонаступництво щодо боргів, правонаступництво щодо державних архівів тощо.

Концепції правонаступництва (універсального (повного) правонаступництва, часткового правонаступництва, «tabula rasa», «континуїтету»).

Література:

Нормативно-правові акти: 5, 6, 9, 10, 32, 33, 34.

Основна: 2, 4, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 28, 35.

Додаткова: 3, 5, 11, 24, 26, 31, 32, 34, 35.

Тема 4. Територія в міжнародному праві.

Лекція 4. Територія в міжнародному праві.

Час проведення – 4 год.

Навчальні питання:

1. Поняття та види територій в міжнародному праві.

Під територією в міжнародному праві розуміються різноманітні простори земної кулі з її сухопутною і водною поверхнею, надрами і повітряними просторами, а також космічний простір і небесні тіла, що знаходяться в ньому.

Поняття «правовий статус» і «правовий режим» використовуються в якості критерію для юридичної класифікації територій. Хоча багато юристів-міжнародників ототожнюють ці поняття, Вважається, що вони усе ж мають різне тлумачення. Під правовим статусом території слід розуміти її базисну правову характеристику, визначення її основної приналежності відповідно до міжнародно-правової класифікації територій (наприклад, державна територія, міжнародна територія й ін.). Правовий режим виступає у виді визнаних міжнародному праві й у законодавстві держав специфічних рис і характеристик певної території, що в сукупності визначають і обумовлюють певний, відмінний від інших, порядок її використання.

2. Державна територія та її складові частини.

Державною територією, відповідно до міжнародного права, є частина земної кулі, що належить певній державі і в межах якої вона здійснює своє територіальне верховенство.

Це формулювання характеризується комплексним підходом, тому що в ньому закріплюється **двоїстий характер державної території**: з одного боку, державна територія виступає як об'єкт права власності, з іншого боку – вона визначає просторову межу державної влади.

Територіальне верховенство держави прямо зв'язане з державним суверенітетом і виступає в якості одного з його складових елементів. Стаття 2 Конституції України проголошує, що суверенітет України, поширюється на всю її територію.

Територіальний суверенітет можна визначити як право держави здійснювати виняткову юрисдикцію стосовно всіх осіб і предметів на своїй території.

Державна територія складається із: сухопутної, водної, повітряної території, надр.

Сухопутною територією держави є вся суша в межах державних кордонів, острови й анклав незалежно від їхнього місцезнаходження.

Надра – частина земної кори, розташована нижче ґрунтового прошарку і дна водойм, що простирається до глибин, технічно доступних геологічному вивченню й освоєнню.

Водна територія держави містить у собі водні простори, що знаходяться на сухопутній території й островах (озера, ріки, канали, водоймища), а також внутрішні води і територіальне море.

Повітряна територія держави являє собою стовп повітря над сухопутною і водною територією держави в межах її державних кордонів. Таким чином, нижньою межею повітряної території держави є її сухопутний і водний кордони.

Під умовною (квазі) територією держави в міжнародному праві розуміють: територію її дипломатичних представництв, розташованих у закордонних державах, територію торгових суден у відкритому морі, повітряних суден і космічних апаратів, що несуть прапор або знак якоїсь держави, підводні кабелі, трубопроводи, надводні споруди у відкритому морі (над шельфом).

3. Способи зміни та оренда державної території.

До **договірних способів** придбання державної території належать: цесія, обмін, дарування території, у тому числі за шлюбним контрактом між царюючими особами, продаж території.

Міжнародному праву відомо **тимчасове користування територіями**.

Під цим розуміють оренду територій, транзит через території, кондомініум, територію загального користування та ін. У «старому» міжнародному праві це іменувалося *міжнародними сервітутами* (ще в римському цивільному праві під сервітутами розумілося право обмеженого користування чужою земельною ділянкою).

Договір міжнародної оренди відрізняється від інших видів тимчасового користування територією тим, що: він укладається на певний строк і є відплатним; він має суто цільовий характер використання орендованої території, і тому вона не може бути використана в інших цілях, крім зазначених у договорі (будівництво й експлуатація транспортних шляхів, створення вільних економічних зон, розміщення наукових об'єктів і т.д.); цілі, закріплені в договорі, не можуть суперечити основним принципам міжнародного права; в міжнародному договорі про оренду застерігається, що суверенітет над орендованою територією зберігається за державою-орендодавцем або таке положення саме впливає зі змісту даного договору.

Кондомініум – це спільне володіння двох і більше держав визначеною територією, на яку поширюється їхній суверенітет.

Ад'юдикація – передача частини території однієї держави іншій на підставі рішення судового органу.

4. Поняття державних кордонів, їх види та способи встановлення.

Територія однієї держави відокремлюється від території іншої держави за допомогою державних кордонів.

У міжнародній доктрині є різні визначення державних кордонів.

Одні автори визначають державні кордони як лінію, що встановлює межі сухопутної або водної території держави.

Інші – як юридичне обґрунтовану умовну лінію, що визначає межі не тільки поверхні, але також і надр і повітряного простору,

А треті – як фактичні або уявлювані лінії на сухопутному, водному і повітряному просторах і надрах, що визначають межі дії державного суверенітету.

Проте в цих підходах, що характеризуються поліоб'єктністю складу, можна знайти точки дотику.

Під **державним кордоном** розуміється лінія, яка не тільки встановлює просторові межі державної території, але і межі дії державної влади.

Є також і нормативні визначення державних кордонів, що містяться в національному законодавстві держав.

Так, Закон України «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991 року визначає **державний кордон** як лінію і вертикальну поверхню, що приходять по цій лінії, котрі визначають межі території України, — суші, вод, надр, повітряного простору.

Слід відрізняти державні кордони, що розділяють і розмежовують території суміжних суверенних держав, і адміністративно-територіальні або адміністративні кордони, за допомогою яких здійснюється розмежування окремих частин однієї держави: адміністративно-територіальних одиниць, суб'єктів федерації і т.п.

За способами встановлення розрізняють кордони: **астрономічні; орографічні; геометричні.**

Сухопутні кордони встановлюються на основі Договорів між суміжними державами і, відповідно до цих договорів, позначаються на місцевості.

Водні кордони поділяються на: річкові, озерні, кордони інших водойм і морські.

Повітряними кордонами державної території є: бокові і висотні межі її повітряного простору.

У процесі встановлення кордону звичайно розрізняють два послідовних етапи: **делімітація** – це визначена в договірному порядку загального напрямку проходження лінії державного кордону з позначенням її на картах, схемах і планах; **демаркація** – це проведення лінії державного кордону на місцевості з позначенням її спеціальними

прикордонними знаками (пірамідами, стовпами, буями, створеними знаками, маяками і т.п.).

5. Міжнародна територія.

Міжнародна територія – це територія, на яку не поширюється суверенітет якоїсь держави. Це наступні території: відкрите море; міжнародний район морського дна (морське дно і його надра за межами континентального шельфу прибережних держав, тобто за межами національної юрисдикції); повітряний простір за межами державних територій; Антарктика; космічний простір, Місяць та інші небесні тіла.

6. Міжнародна територія зі змішаним режимом.

До територій зі змішаним режимом відносять континентальний шельф, прилеглу зону, виключну економічну зону, а в окремих випадках міжнародні ріки, міжнародні протоки, що перекриваються територіальним морем прибережних держав, і міжнародні канали, що входять до складу територій прибережних держав. Тобто мають на увазі території морських просторів, що не входять до складу державної території, на які не поширюється суверенітет прибережної держави. Особливість такого виду територій полягає у тому, що їх правовий режим регулюється нормами як національного, так і міжнародного права.

Території зі змішаним режимом умовно можна розділити на дві групи:

- 1) прилегла зона, виключна економічна зона, континентальний шельф прибережних держав, що не входять до складу державної території прибережних держав;
- 2) міжнародні ріки, міжнародні протоки, що перекриваються територіальними водами прибережних держав, і міжнародні канали, що входять до складу територій прибережних держав.

7. Міжнародна територія з особливим режимом.

Своєрідним різновидом територій є території з особливим міжнародним режимом: демілітаризовані та нейтралізовані зони; зони миру (у разі їхнього встановлення). Виділення таких територій носить суто функціональний характер із метою визначення ступеня їхньої мілітаризації. До складу цих територій можуть входити державні території або державні, міжнародні території і території зі змішаним режимом одночасно: наприклад, архіпелаг Шпіцберген, Аландські острови, Панамський і Суецький канали, Місяць та інші небесні тіла та ін.

Демілітаризована територія – це така частина державної території, у відношенні якої дана держава прийняла міжнародне зобов'язання скоротити або не мати в її межах військових укріплень і споруд, визначених видів озброєнь і збройних сил.

Нейтралізована територія – поняття більш широке, ніж демілітаризована територія, оскільки під нею розуміється встановлення міжнародними угодами такого статусу території, при якому забороняється її використання в якості театру воєнних дій або в якості бази для ведення воєнних дій в інших районах світу.

Зона миру – це чітко визначений географічний район, що включає сухопутну і водну території прибережних та материкових держав, повітряний простір над ними, а також морський і повітряний простір за межами територіального моря прибережних держав з особливим, договірно-встановленим і гарантованим великими державами (постійними членами Ради Безпеки ООН) правовим режимом.

Література:

Нормативно-правові акти: 12, 13, 17, 19, 20, 21, 24, 33, 38.

Основна: 6, 7, 16, 18, 19, 20, 24, 26, 33, 35, 36.

Додаткова: 9, 14, 22, 27, 31, 32, 34, 35.

Розділ 2. Особлива частина

Тема 5. Право міжнародних договорів.

Тема 5. Право міжнародних договорів.

Час проведення – 4 год.

Навчальні питання:

1. Поняття та джерела права міжнародних договорів.

Право міжнародних договорів – це галузь міжнародного публічного права, яка об'єднує в собі норми і принципи, що регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права з приводу укладення, дії і припинення міжнародних договорів.

Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року складається із 85 статей та додатка, який визначає особливості процедури розгляду спорів, пов'язаних з визнанням міжнародного договору недійсним. Ця конвенція представляє собою загальну кодифікацію права міжнародних договорів, що укладаються між державами у письмовій формі.

Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 року є адаптацією Конвенції 1969 р. до міжнародних договорів, в яких хоча б однією із сторін є міжнародна міжурядова організація: вона має таку ж структуру, нумерацію зміст статей, як і Конвенція 1969 р. Так само вона поширюється лише на міжнародні договори, що укладаються у письмовій формі.

Питання правонаступництва прав та обов'язків за міжнародними договорами мають визначатися **Віденською конвенцією про правонаступництво держав щодо договорів 1978 року**.

Законодавство України про міжнародні договори та їх дію на території України.

Положення норм міжнародного права, що стосуються конвенційних процедур, знаходять своє відображення і внутрішньодержавному законодавстві, зокрема, у Законі України від 29.06.2004 р. № 1906-IV «Про міжнародні договори України», який визначає особливості різних видів міжнародних договорів, учасником яких може бути Україна, врегульовує порядок укладення, виконання і денонсації міжнародних договорів, та ін.

2. Поняття, форма, найменування та структура міжнародних договорів.

Виходячи з положень статей 2 Віденських конвенцій 1969 і 1986 років, міжнародний договір слід визначити як письмову угоду, що регулюється міжнародним публічним правом, укладену між двома або декількома суб'єктами міжнародного права незалежно від того, міститься вона в одному документі, у двох або кількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретної назви.

Міжнародний договір – це родове поняття, що об'єднує всі міжнародні угоди, які можуть мати різні найменування та форми: договір, угода, пакт, статут, конвенція, декларація, комюніке, протокол та ін.

За загальним правилом міжнародні договори укладаються в письмовій формі. Міжнародні договори в усній формі (так звані джентльменські угоди) є винятковими.

Під структурою договору розуміють його поділ на частини. Конкретний договір через специфіку його об'єкта і мети, процедури ухвалення може мати і специфічну структуру. Проте більшість міжнародних договорів складається з таких структурних елементів: преамбули, основної і заключної частин. Багато сучасних міжнародних договорів, наприклад, у сфері скорочення озброєнь або науково-технічної співпраці, має також додаткову частину - додатки. Всі частини міжнародного договору є юридично обов'язковими і положення, які в них закріплені, підлягають добросовісному виконанню.

3. Класифікація міжнародних договорів.

За об'єктами регулювання договори поділяються на політичні, економічні, науково-технічні, угоди зі спеціальних питань та ін.

За кількістю учасників або за колом осіб міжнародні договори поділяються на двосторонні та багатосторонні.

Залежно від можливості та процедури приєднання нових учасників, розрізняють договори відкриті, закриті і напівзакриті.

За строком дії договори можуть бути строковими (тобто певний строк їх дії фіксується у самому тексті) або безстроковими, що або також визначається у тексті, або впливає із суті договору.

За порядком виконання сторонами взятих на себе зобов'язань міжнародні договори поділяються на самовиконувані та несамовиконувані.

Залежно від органів чи посадових осіб, від імені яких договори укладаються: міждержавні, міжурядові, міжвідомчі.

4. Сторони в міжнародних договорах.

Основними суб'єктами сучасного міжнародного права є держави. А відтак саме вони виступають основними суб'єктами права міжнародних договорів. Суб'єктом є держава загалом, а не її окремі органи, оскільки вона наділена вищою та універсальною правовою владою – суверенітетом. Поряд з державами суб'єктами права міжнародних договорів є міжнародні міжурядові організації. Разом з тим, необхідно зазначити, що держави наділені рівними правами при укладенні міжнародних договорів, тоді як організаціям надано різні повноваження, якими наділяють їх держави через узгодження. Проте, незважаючи на існуючу відмінність у міжнародній правосуб'єктності держав та організацій, договори, які укладаються ними, мають однакову юридичну силу.

Згідно з Віденськими конвенціями про право міжнародних договорів, існують такі поняття залежно від стадії оформлення участі у договорі:

а) «держава або організація», які беруть участь у переговорах, складанні та прийнятті тексту договору;

б) «договірна держава або організація», які погодились на обов'язковість для них договору, незалежно від того, чи набрав договір чинності, чи ні;

в) «учасник» означає державу чи організацію, які погодились на обов'язковість для неї договору і для якої договір є чинним.

Право на участь в укладенні міжнародних договорів є необхідною умовою демократичного міжнародного правопорядку. Найбільш зацікавленими державами є такі, справи яких є основним предметом договірного врегулювання. Відсутність дипломатичних або консульських відносин не є перешкодою для участі у договорі. Більше того, їх розірвання не тягнуть за собою припинення договору, якщо вони не є необхідними для його виконання. Договір не може зачіпати права та законні інтереси третіх сторін без їх згоди на це.

Поряд з державами та МО стороною у міжнародних договорах можуть бути й інші суб'єкти. Така можливість передбачена Віденськими конвенціями, в них зазначається, що той факт, що вони не застосовуються до міжнародних угод з участю інших суб'єктів міжнародного права, жодним чином не зачіпає юридичної сили угод. Ця обставина передбачає можливість застосування до таких суб'єктів будь-яких норм, викладених у конвенціях, під дію яких вони підпадали би згідно з міжнародним правом. За таких умов звичаєві норми міжнародного права потрібно розглядати так, як вони викладені у конвенціях.

5. Порядок і стадії укладення міжнародних договорів.

Стадії укладання міжнародного договору:

1) Договірна ініціатива – це пропозиція однієї чи декількох держав укласти міжнародний договір для врегулювання певних відносин між собою. Зазвичай сторона, що виступила з такою пропозицією, представляє і проект майбутнього договору.

2) З'ясування повноважень. Дії щодо укладання міжнародного договору виконують уповноважені на це особи.

3) Підготовка та прийняття тексту договору. Міжнародна практика дозволила напрацювати три основні організаційно-правові форми підготовки узгодженого тексту договору: звичайні дипломатичні канали, міжнародні конференції та міжнародні організації. Після узгодження та прийняття тексту договору необхідно зафіксувати, що він є остаточним і не підлягає зміні (встановлення *автентичності* тексту). Відповідно до ст. 10 Віденської конвенції 1969 р. текст договору стає автентичним і остаточним шляхом застосування процедури, про яку домовились держави, що беруть участь у переговорах: підписання, підписання *ad referendum*, парафування тексту договору або заключного акта конференції, що містить цей текст.

4) Висловлення згоди на обов'язковість договору. Останньою стадією укладання міжнародного договору є висловлення згоди суб'єктів міжнародного права на обов'язковість договору. Статті 11 Віденських конвенцій 1969 і 1986 років визначають такі способи висловлення згоди на обов'язковість договору: підписання договору, обмін документами, що складають договір, ратифікацію договору, його прийняття, затвердження, приєднання до нього або будь-який інший спосіб, про який домовились сторони.

Під час підписання договору або, якщо міжнародний договір підписаний за умови подальшої ратифікації (або іншого способу висловлення згоди на його обов'язковість), під час ратифікації держава може висловити до нього застереження – це «одностороння заява в будь-якому формулюванні та під будь-яким найменуванням, що зроблена державою під час підписання, ратифікації, прийняття або затвердження договору або приєднання до нього, через яку вона бажає виключити або змінити юридичну дію певних положень договору у їх застосуванні до цієї держави». Застереження можна робити тільки до багатосторонніх договорів. Застереження до двостороннього договору може розглядатися як пропозиція його перегляду.

6. Набуття чинності та дія міжнародного договору.

Набуття чинності договором означає, що він є юридично обов'язковим для сторін і породжує відповідні права та обов'язки. Усе залежить від характеру договору та інших обставин. Зокрема, багатосторонні договори здебільшого передбачають набуття чинності після згоди на їх обов'язковість відповідної кількості держав.

Стосовно **приєднання** до договору, який набув чинності, передбачено, що він набуває чинності для відповідного суб'єкта з тієї дати, коли він виразив згоду на обов'язковість договору, якщо у договорі не передбачено інше.

Згідно зі ст. 26 Віденської конвенції, всі чинні договори є обов'язковими для його учасників і повинні ними добросовісно виконуватись. Принцип дотримання міжнародних договорів («*pacta sunt servanda*») є одним із основних принципів міжнародного права.

7. Реєстрація та опублікування договорів.

Офіційне опублікування міжнародних договорів здійснюється на міжнародному та державному рівнях. Держави-члени ООН відповідно до ст. 102 Статуту зобов'язані зареєструвати свої договори в Секретаріаті ООН. Якщо договір не зареєстрований, держава не може посилається на нього в органах Організації. Реєстрація не впливає на юридичну силу договору. Зареєстровані договори підлягають опублікуванню в Зібранні договорів ООН, що періодично видається Організацією (United Nations Treaty Series (UNTS)). Поява ст. 102 у Статуті ООН пов'язана із запобіганням укладенню між державами таємних угод, а також таких угод, що можуть безпосередньо зачіпати інтереси третіх країн. Згідно зі ст. 22 Закону України «Про міжнародні договори України» реєстрацію міжнародних договорів України здійснює Міністерство закордонних справ України.

Внутрішньодержавне опублікування міжнародних договорів називається *промульгацією*. Відповідно до ч. 1 ст. 21 вищевказаного Закону договори, що набрали чинності, публікуються українською мовою у «Збірнику діючих міжнародних договорів України», а також в інших офіційних друкованих виданнях України.

8. Тлумачення міжнародних договорів.

Тлумачення – це встановлення дійсного змісту міжнародного договору. Тобто того змісту, який точно відображає волю сторін договору, що існувала під час його укладання. Тлумачення здійснюється для правильного застосування положень міжнародного договору і має відбуватися згідно з основними принципами сучасного міжнародного права.

Розділ 3 Віденської конвенції 1969 р. містить основні принципи та правила тлумачення текстів міжнародних договорів. По-перше, міжнародний договір повинен тлумачитись сумлінно (п. 1 ст. 31). Цей принцип передбачає чесність і добру волю сторін, спрямовану на встановлення дійсного змісту договору. По-друге, термінам договору сторони повинні надавати загальне значення відповідно до об'єкта та цілей договору (п. 1 ст. 31). Термін набуває спеціального значення лише в тому випадку, якщо встановлено, що учасники договору мали такий намір (п. 4 ст. 31). Загальновизнано: якщо сторона наполягає на тому, що термін договору має особливе (спеціальне) значення, вона повинна це аргументовано довести. По-третє, при тлумаченні договору сторони мають можливість використовувати додаткові засоби: підготовчі матеріали, що передували укладанню договору, а також посилатися на обставини укладання договору. Використання додаткових засобів дозволяється лише в тих випадках, коли тлумачення спричиняє неясні та двозначні висновки або результати, що є відверто безглуздими та нерозумними (ст. 32).

9. Умови дійсності та недійсності міжнародного договору.

З огляду положень Віденських конвенцій дійсність договору означає, що він укладений згідно з їх нормами і може оспорюватись тільки на основі застосування цих конвенцій. Припинення договору, його денонсація або вихід з нього учасника можуть мати місце лише в результаті застосування положень самого договору або конвенцій. Це ж правило застосовують до зупинення дії договору (ст. 42).

Лише чинні міжнародні договори можуть породжувати правові наслідки для договірних сторін, і лише згідно з такими договорами сторони можуть набувати законні, а не уявні права та обов'язки, на досягнення яких була направлена воля учасників договору. Юридична дійсність міжнародних договорів не може оцінюватися з позиції політичних чи економічних критеріїв.

У ст. 45–53 Віденської конвенції 1969 р. закріплені конкретні обставини недійсності міжнародного договору. Він вважається недійсним, якщо:

1) укладений з явним порушенням положень внутрішнього права, які стосуються компетенції і порядку укладення договору (ст. 46);

2) згода на обов'язковість для держави згідно з договором дана помилково, коли помилка стосується факту або ситуації, які, за припущенням цієї держави, існували при укладенні договору і були істотною основою для її згоди на обов'язковість договору (ст. 48);

3) держава уклала договір під впливом обманних дій іншої держави, яка брала участь у переговорах (ст. 49);

4) згода держави на обов'язковість для неї договору була виражена в результаті прямого або непрямого підкупу її представника іншою державою, яка брала участь у переговорах (ст. 50);

5) згода держави на обов'язковість для неї договору було виражена в результаті примусу її представника діями або погрозами, спрямованими проти нього (ст. 51);

6) укладення договору стало результатом погрози силою або її застосуванням на порушення принципів міжнародного права, втілених у Статуті ООН (ст. 52);

7) договір на момент укладення суперечить імперативній нормі загального міжнародного права («*jus cogens*») (ст. 53).

10. Внесення змін до міжнародних договорів, припинення міжнародних договорів та призупинення їх дії.

Віденські конвенції 1969 і 1986 рр. не роблять різниці між поняттями «поправки до договорів» і «зміна договорів». У цих конвенціях встановлюються загальні положення щодо поправок і змін договорів.

Відповідно до Віденської конвенції 1969 і 1986 рр. міжнародний договір може бути змінений за згодою між його учасниками. Якщо інше не встановлено договором, то його зміна здійснюється відповідно до процедури, яка застосовується при укладанні міжнародних договорів.

Від внесення змін до договору відрізняється процедура виправлення помилок в тексті договору. Якщо виявлена помилка в тексті договору після встановлення його автентичності, то, як правило, вона виправляється шляхом внесення відповідного виправлення до тексту і парафування цього виправлення уповноваженими особами.

Припинення дії міжнародного договору означає, що він втратив чинність у відносинах між його учасниками і перестав породжувати права та обов'язки між ними.

Згідно зі ст. 54 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, припинення договору або вихід з нього учасника можуть мати місце:

- а) відповідно до положень договору; або
- б) у будь-який час за згодою всіх учасників після консультації з іншими договірними державами.

За будь-яких умов сторона, яка вирішила припинити або призупинити дію договору, зобов'язана завчасно повідомити про це іншу сторону. Припинення дії договору може мати суб'єктивний або об'єктивний характер. Об'єктивний характер стосується таких причин, як завершення терміну дії договору, виконання прийнятих зобов'язань, настання зобов'язань, з якими пов'язується припинення договору. До суб'єктивних підстав відносять денонсацію, вихід із договору, порушення зобов'язань, перегляд договору.

Призупинення дії договору тягне за собою такі наслідки (якщо учасники не погодились на інше): а) звільняє учасників, у взаємовідносинах яких призупиняється дія договору, від зобов'язання виконати його впродовж періоду призупинення; б) не впливає на інші передбачені договором правові відносини між учасниками (ст. 72 Віденської конвенції 1969 р.).

Література:

Нормативно-правові акти: 3, 4, 6, 29.

Основна: 7, 15, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 27, 33, 35.

Додаткова: 4, 10, 31, 32, 34, 35.

Тема 6. Міжнародне право прав людини.

Тема 6. Міжнародне право прав людини.

Час проведення – 4 год.

Навчальні питання:

1. Становлення міжнародної системи захисту прав людини.

У міжнародному праві норми про права людини спочатку виникали як реакція на жорстокі та нелюдські способи й методи ведення війн. На основі цих норм виникло міжнародне гуманітарне право. На межі XVIII – XIX століть під впливом ідей гуманізму в суспільстві стало виникати більш широке розуміння прав людини, яке вплинуло на становлення міжнародного права прав людини. Перші такі міжнародні акти були спрямовані на боротьбу з рабством і работоргівлею. Але лише в XX ст. ідея прав людини опинилася дійсно в центрі світової політики. Після закінчення Першої світової війни Ліга Націй безпосередньо взялася за розробку міжнародно-правових питань захисту прав національних, етнічних, релігійних і мовних меншин. Це мало велике значення для розвитку теорії та практики міжнародного захисту прав людини. Після Другої світової війни питання захисту прав людини постало перед ООН, яка згідно зі ст. 1 Статуту зобов'язана «здійснювати міжнародне співробітництво в розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру і в заохочуванні та

розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, незалежно раси, статі, мови та релігії». Поява цієї норми у Статуті ООН не була випадковою: закріплюючи у Статуті ООН норму про права людини, держави одночасно створювали міжнародно-правову основу для об'єднаної боротьби з тоталітаризмом, оскільки права людини та тоталітаризм за своєю природою несумісні. Норми Статуту ООН про обов'язок держав співпрацювати в галузі захисту прав людини відігравали та продовжують відігравати величезну роль у становленні міжнародно-правового захисту прав людини. Ці норми є найбільш загальним правовим зобов'язанням, на основі якого здійснюється все наступне міжнародне співробітництво в цій області.

2. Класифікація прав людини.

Наприкінці ХХ ст. в науці міжнародного права набула популярності **концепція трьох поколінь прав людини**. У ній відображено історичний прогрес забезпечення прав людини і основних свобод: 1) період буржуазних революцій – проголошення політичних прав людини і основних свобод; 2) період після Першої світової війни – проголошення економічних, соціальних і культурних прав людини та основних свобод; 3) період після прийняття Міжнародної хартії прав людини – проголошення колективних прав і вирішення проблеми співвідношення прав людини і прав народу, національних меншин, корінних народів, етнічних груп тощо. З наукового погляду ці три покоління прав і свобод людини досить умовно виведені і не відповідають практиці прийняття міжнародних угод у галузі прав людини. Адже колективні права (третє покоління) згадувалися вже на першій стадії юридичного визнання прав людини, а, скажімо, політичні права (перше покоління) свого нинішнього змісту набули лише в Міжнародній хартії прав людини – третя стадія. Проте з огляду на популярність ідеї трьох поколінь прав людини її можна прийняти як основу поетапного (історичного) дослідження прогресу в галузі прав людини, з тим застереженням, що третє покоління прав перебуває лише у стадії формування.

3. Міжнародні стандарти у сфері прав людини.

Розвиток прав людини в ХХ столітті пов'язаний з розробкою й ухваленням міжнародних актів універсального характеру, у яких права людини було систематизовано, а також із формуванням міжнародних організаційних механізмів захисту цих прав. У міжнародному праві така систематизація була здійснена з 1948 по 1966 роки в серії нормативних актів, неофіційно іменованих **Міжнародною хартією прав людини**, яку складають **Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права**. У ці ж роки були створені найважливіші універсальні міжнародні механізми захисту прав людини. Міжнародна хартія прав людини є нормативно-правовою основою міжнародного права прав людини.

4. Універсальні міжнародні інституційні механізми захисту прав людини.

Універсальні органи із прав людини мають компетенцію, що поширюється на значну кількість держав світу і, як правило, виключно на ті держави, які є учасниками відповідного універсального міжнародного договору про права людини (Комітет із прав людини, Комітет із прав дитини й ін.). У обмеженого кола міжнародних органів із прав людини контрольні повноваження не обов'язково пов'язані з участю держави в міжнародному договорі (Комісія з прав людини).

Жоден з універсальних міжнародних органів із прав людини не є повноцінним міжнародним судовим органом, хоча пропозиції щодо їх створення висловлювалися відразу після закінчення Другої світової війни. Універсальні органи з прав людини можуть бути квазісудовими та конвенційними. До **квазісудових** належать органи, утворені на підставі міжнародних договорів для здійснення контролю за дотриманням цих договорів державами-учасниками та діють за процедурою, що нагадує судову (Комітет з прав людини). До **конвенційних** належать органи, утворені на підставі міжнародних договорів для здійснення контролю за дотриманням цих договорів державами-учасниками (Комітет із прав дитини – згідно з Конвенцією про права дитини; Комітет з ліквідації дискримінації

щодо жінок – згідно з Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок тощо) Конвенційні органи мають переважно політико-правовий характер.

5. Регіональні системи захисту прав людини.

Регіональне співробітництво держав не лише суттєво доповнює універсальну систему захисту прав людини та основних свобод, а й дає можливість заповнити її прогалини, врахувати особливості певного регіону, піти далі загального рівня забезпечення прав і свобод. На сьогодні можна говорити про регіональне співробітництво в галузі прав людини арабських, африканських, американських і європейських країн.

6. Роль міжнародних неурядових організацій у міжнародному захисті прав людини.

За останні десятиліття істотно зросла роль міжнародних неурядових організацій у захисті прав людини. Серед основних напрямів їхньої діяльності: моніторинг стану прав людини в окремих державах; моніторинг законодавства про права людини в окремих державах; складання доповідей про стан справ у галузі захисту прав людини; оприлюднення таких доповідей для ознайомлення громадськості та надання їх міжнародним міжурядовим органам із прав людини; участь у розробці міжнародних договорів із прав людини тощо.

Міжнародна амністія (Amnesty International) – незалежна неполітична міжнародна організація, що виступає на захист прав людини.

Human Rights Watch – міжнародна, неурядова, неприбуткова організація, яка займається захистом прав людини більш ніж у 70 країнах світу зі штаб-квартирою у Нью-Йорку, США.

Міжнародною неурядовою організацією (МНО), робота якої ґрунтується на Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1948 року, є **International Society for Human Right (ISHR)**. Заснована в 1972 році, вона налічує 20 000 осіб із понад 20 країн, має представництва в багатьох державах світу, зокрема й в Україні.

Medical Women's International Association (MWIA) є міжнародною неурядовою організацією, мета якої – сприяння співпраці жінок-лікарів у різних країнах, підтримка їхніх інтересів, розвиток дружніх відносин та взаєморозуміння між жінками-лікарями всього світу.

Серед структур, що опікуються проблемами жінок та дітей, помітно вирізняється діяльність Міжнародного жіночого правозахисного центру «**Ла Страда**» (в Україні – з 1997 року).

Література:

Нормативно-правові акти: 15, 18, 21, 22, 23, 39, 40, 41, 42.

Основна: 7, 16, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 28, 35.

Додаткова: 12, 18, 30, 31, 32, 34, 35.

Тема 7. Міжнародне кримінальне право.

Тема 7. Міжнародне кримінальне право.

Час проведення – 4 год.

Навчальні питання:

1. Поняття, принципи та джерела міжнародного кримінального права.

Міжнародне кримінальне право – це галузь міжнародного публічного права, яка складається з принципів і норм, що регулюють співробітництво держав у боротьбі зі міжнародними злочинами та злочинами, що мають міжнародний характер.

Виділяються такі принципи міжнародного кримінального права: заборона агресивної війни; невідворотність покарання за вчинення будь-якого діяння, що розглядається міжнародним правом як злочинне; незастосування строків давності до військових злочинів та злочинів проти людяності; якщо держава не встановлює

відповідальності за діяння, віднесені міжнародним правом до злочинів проти миру і людства, це не є підставою звільнення винної особи від міжнародної кримінальної відповідальності; виконання злочинного наказу або посадове становище особи, що вчинила міжнародний злочин, не звільняє її від персональної відповідальності; будь-яка особа, звинувачена у вчиненні міжнародного злочину чи злочину міжнародного характеру, має право на справедливий розгляд своєї справи у суді; забезпечення прав людини при притягненні особи до міжнародної кримінальної відповідальності (презумпція невинуватості, заборона тортур тощо).

Джерела міжнародного кримінального права характеризуються значним ступнем множинності. Міжнародно-правові акти, спрямовані на координацію міжнародної боротьби зі злочинністю умовно можна поділити на декілька груп.

До першої групи відносяться універсальні та регіональні конвенції, що регламентують співробітництво у боротьбі з окремими видами злочинів, заходи щодо їх попередження та особливості покарання. Другу групу джерел міжнародного кримінального права складають акти, спрямовані на врегулювання співробітництва у боротьбі зі злочинами проти миру і безпеки людства, а також військовими злочинами. Третя група джерел міжнародного кримінального права охоплює акти, які визначають правовий статус окремих міжнародних організацій, що координують діяльність держав у боротьбі зі злочинністю.

2. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю.

Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю являє собою сукупність узгоджених заходів, які спільно, в т. ч. в межах спеціалізованих міжнародних організацій, здійснюються різними державами з метою попередження найбільш тяжких злочинів та покарання осіб, що їх вчинили.

Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю здійснюється на трьох **рівнях**: двостороннє співробітництво; регіональне співробітництво; співробітництво на універсальному рівні.

Міжнародна боротьба зі злочинністю здійснюється у таких **формах**: 1) уніфікація кримінального законодавства різних держав; 2) утворення міжнародних судових органів та наділення їх компетенцією розглядати справи про певні категорії злочинів; 3) надання допомоги у кримінальних справах шляхом розшуку злочинців, що переховуються на чужій території, і передача їхній зацікавленій державі для суду і покарання; 4) надання допомоги у кримінальних справах шляхом одержання необхідних матеріалів у справі; 5) спільне вивчення державами проблем злочинності і заходів для боротьби з нею; 6) надання практичної допомоги окремим державам у вивченні та вирішенні загальних проблем злочинності проблем злочинності; 7) обмін інформацією про злочини, осіб що їх вчинили, а також про вироки, винесені у кримінальних справах; 8) виконання вироків, винесених судами інших держав, та соціальна реабілітація засуджених відповідно до таких вироків.

3. Поняття та види міжнародних правопорушень.

Міжнародне кримінальне право спрямоване на координацію боротьби з міжнародними правопорушеннями.

Міжнародне правопорушення – це дія або бездіяльність суб'єкта міжнародного права, у результаті чого порушуються норми міжнародного права і міжнародні зобов'язання цього суб'єкта, та наносять іншому суб'єкту або групі суб'єктів міжнародного права або всьому міжнародному співтовариству в цілому шкоду матеріального або нематеріального характеру.

Таким чином, з юридичної точки зору, міжнародне правопорушення являє собою складне правове явище, та має наступні характерні **основні ознаки**: міжнародна суспільна небезпека; протиправність; причинно-наслідковий зв'язок між протиправним діянням і шкідливими наслідками, що наступили; караність.

Міжнародні злочини – це особливо небезпечні діяння осіб, що втілюють злочинну політику держави і порушують основоположні принципи забезпечення миру, захисту особистості та життєвих інтересів міжнародного співтовариства.

Злочини міжнародного характеру (транснаціональні злочини) – це діяння, що посягають на інтереси декількох держав і внаслідок цього становлять міжнародну суспільну небезпеку, але вчиняються особами чи їх групами поза зв'язком з політикою будь-якої держави з метою досягнення власних протиправних цілей.

Міжнародні делікти визначаються за залишковим принципом, до них належать правопорушення, що не ввійшли в перші дві групи. До них належать: порушення державою своїх односторонніх зобов'язань; невиконання рішень міжнародних судів і арбітражів; порушення державою договірних зобов'язань, що не мають основного значення.

4. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду та міжнародних трибуналів.

Змістом інституту міжнародної кримінальної відповідальності фізичних осіб є визнання спеціальним міжнародним судовим органом особи винною у вчиненні певного злочину та призначення їй конкретного виду покарання.

Вперше питання про притягнення осіб, які вчинили кримінальні злочини, до міжнародної кримінальної відповідальності виникло після першої світової війни у зв'язку з необхідністю покарання осіб, винних у масових знищеннях вірмен у 1915–1916 рр. Проте, тоді інститут міжнародної кримінальної відповідальності так і не був розроблений.

Після другої світової війни для покарання військових злочинців були утворені Нюрнберзький (1945 р.) та Токійський (1946 р.) трибунали, які мали характер міжнародних судових установ. Нюрнберзький та Токійський трибунали були наділені компетенцією судити і призначати покарання особам, винним у вчиненні злочинів проти миру, військових злочинів та злочинів проти людяності.

За рішенням Ради Безпеки ООН у 1993 р. був створений Міжнародний кримінальний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, що були вчинені на території колишньої Югославії (м. Гаага, Нідерланди).

За аналогією з Трибуналом по колишній Югославії у 1994 р. було утворено Міжнародний трибунал по Руанді, юрисдикція якого поширюється на злочини геноциду, вчинені на території Руанди та сусідніх держав. Місцезнаходженням цього Трибуналу є м. Аруша (Танзанія).

Відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р. цей суд має наділятися юрисдикцією щодо притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні злочину геноциду, агресії, військових злочинів та злочинів проти людяності (вбивство, винищення, поневолення тортури, згвалтування і т.п., що здійснюються у відношенні цивільного населення). За вчинення вказаних злочинів суд може призначити покарання у вигляді довічного позбавлення волі, позбавлення волі на строк до тридцяти років, штраф, а також конфіскації майна, доходів та активів, отриманих внаслідок вчиненого злочину. Статутом визначено, що Міжнародний кримінальний суд утворюється як орган, який доповнює національну систему органів кримінальної юстиції.

5. Надання правової допомоги у кримінальних справах. Екстрадиція у міжнародному кримінальному праві.

Питання надання правової допомоги у кримінальних справах, як правило, регулюються у двосторонніх міжнародних договорах про надання допомоги у кримінальних, цивільних та сімейних справах. Предметом договорів про правову допомогу у сфері кримінальних правовідносин найчастіше є: питання екстрадиції; питання, пов'язані з дією іноземного закону (колізійні норми); питання, пов'язані з визнанням і виконанням рішень іноземних судів; питання, пов'язані з визнанням та виконанням окремих судових та слідчих доручень за кордоном.

Екстрадиція (видача злочинця) – передача злочинця державою, на території якої він знаходиться, іншій державі на вимогу останньої для притягнення злочинця до відповідальності чи виконання вироку, що набрав законної сили.

Процедура екстрадиції складається із таких стадій: 1) направлення запиту про видачу державі, на території якої перебуває особа, що вчинила злочин; 2) затримання та (або) взяття особи під варту компетентними органами держави, якій направлено запит про видачу; 3) розгляд компетентними органами всіх одержаних від держави, що зробила запит про видачу, документів та доказів, що підтверджують вину особи; 4) прийняття компетентним органом рішення про видачу особи іншій державі. Як правило, таке рішення приймається генеральною прокуратурою, міністерством юстиції або міністерством внутрішніх справ; 5) фактична передача затриманої чи заарештованої особи іншій державі.

6. Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол). Україна та Інтерпол.

Перші спроби міжнародної організації кримінальної поліції мали місце після I світової війни. У 1923 р. було створено Міжнародну комісію кримінальної поліції для координації боротьби різних країн із загальнокримінальними злочинами з центром у Відні. У 1938 р. вона практично припинила своє існування через окупацію Австрії фашистською Німеччиною. Робота Комісії була відновлена у 1946 р. У сучасному вигляді Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) була створена у 1956 р. Нині її членами є більше 150 держав. Штаб-квартира знаходиться в Ліоні (Франція). З 1982 г. Інтерпол одержав статус Міжнародної міжурядової організації системи ООН. Україна вступила до Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу) у 1992 р.

Основними статутними завданнями Інтерполу є: 1) забезпечення взаємного співробітництва всіх органів (установ) кримінальної поліції в рамках існуючого законодавства країн і у дусі Загальної декларації прав людини; 2) створення і забезпечення діяльності установ, які сприяють попередженню і боротьбі із загальнокримінальною злочинністю.

Література:

Нормативно-правові акти: 14, 35, 36.

Основна: 7, 8, 10, 16, 18, 19, 21, 24, 34, 35.

Додаткова: 15, 21, 23, 31, 32, 34, 35.

Тема 8. Право зовнішніх зносин.

Тема 8. Право зовнішніх зносин.

Час проведення – 6 год.

Навчальні питання:

1. Поняття та джерела права зовнішніх зносин.

Право зовнішніх зносин – це галузь сучасного міжнародного права, яка складається із системи юридичних норм, які виражають узгодження волі суб'єктів міжнародного права стосовно прав та обов'язків їх офіційних органів у міжнародних відносинах, що регулюють їх статус та діяльність при здійсненні зовнішніх зносин згідно з основними принципами міжнародного права.

Структурними підгалузями цієї системи є: а) дипломатичне право; б) право спеціальних місій; в) консульське право; г) дипломатичне право міжнародних організацій.

Для кожної із виділених підгалузей права зовнішніх зносин є спільний предмет правового регулювання – офіційна діяльність держав у міжнародних відносинах за допомогою відповідних органів зовнішніх зносин. Разом з тим, їх правовий статус, система імунітетів та привілеїв далеко не завжди збігаються і регламентуються окремими, хоча й тісно пов'язаними між собою відповідними конвенціями. Серед них виокремимо такі: Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р.; Віденська конвенція про

консульські зносини 1963 р.; Конвенція про спеціальні місії 1969 р.; Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 р. Окрім багатосторонніх договорів, які мають універсальний характер, важливим джерелом права зовнішніх зносин є двосторонні договори про встановлення дипломатичних і консульських зносин, в яких держави конкретизують і розширюють положення, не передбачені в багатосторонніх договорах.

2. Система органів зовнішніх зносин.

Органи зовнішніх зносин – державні органи, за допомогою яких здійснюються зв'язки з іншими державами і міжнародними організаціями.

Види органів зовнішніх зносин:

1. Закордонні – органи, які знаходяться за межами території держави. Вони в свою чергу поділяються на: а) *постійні*: дипломатичні представництва держав (посольства і місії); консульські представництва; постійні представництва держав при міжнародних організаціях; б) *тимчасові*: спеціальні місії, що направляються в інші держави для участі в церемоніальних заходах, ведення переговорів тощо; делегації, що направляються для участі в міжнародних конференціях; інші.

2. Внутрішньодержавні – органи, які постійно знаходяться на території держави. Вони в свою чергу поділяються на: а) *органи, що представляють державу з усіх питань* (парламент, глава держави, глава уряду, відомство іноземних справ); б) *органи, що представляють державу тільки в одній галузі його зовнішніх зв'язків* (міністерство зовнішньої торгівлі; інші міністерства і відомства в межах встановлених законом).

3. Загальні положення дипломатичного права.

Правовою основою встановлення дипломатичних відносин між державами та визначення меж функціонування їх дипломатичних представництв виступає Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р. Ці відносини – двосторонній процес, який вимагає взаємної згоди між його учасниками.

Дипломатичне представництво - закордонний орган зовнішніх зносин держави, завданням якого є підтримка і розвиток офіційних стосунків з державою перебування, захист прав та інтересів своєї держави, її громадян і юридичних осіб. Сучасна дипломатична практика використовує кілька видів представництва: посольство – представництво першого, вищого класу; місія – представництво другого класу; дипломатичні представництва, що мають з різних причин інші назви та деякі особливості організації.

Відповідно до класу представництва у міжнародній практиці загальноприйнятими є **три основні класи глав дипломатичних представництв** – це *посли* (акредитуються при главі держави і очолюють посольства), *посланники* (акредитуються при главі держави і очолюють дипломатичні місії) і *повірені у справах* (вважається, що до інституту повірених у справах звертаються за особливих обставин, наприклад, якщо відносини між державами є не зовсім дружніми).

Процедура **призначення глави дипломатичного представництва** називається «акредитуванням» і складається із декількох стадій: 1) Підбір кандидатури посла або посланника; 2) Запит агреману; 3) Видання акта внутрішнього права, яким оформляється призначення; 4) Одночасне (в обох столицях) офіційне повідомлення у пресі про призначення, яке відбулося; 5) Видача вірчих грамот; 6) Попередня зустріч із міністром закордонних справ держави перебування після прибуття посла або посланника і подання йому копії вірчих грамот; 7) Вручення під час офіційної церемонії вірчих грамот главі держави перебування.

Віденська конвенція про дипломатичні зносини поділяє співробітників дипломатичних представництв залежно від функцій, які вони виконують, на три категорії: 1) дипломатичний; 2) адміністративно-технічний; 3) обслуговуючий персонал.

Сукупність глав іноземних дипломатичних представництв, які акредитовані у країні перебування, становить дипломатичний корпус. Очолює його дуаен.

З метою безперешкодного виконання завдань, які покладено на дипломатичне представництво та його персонал, Віденська конвенція передбачає цілісну систему дипломатичних привілеїв та імунітетів.

4. Загальні положення консульського права.

Консульське право є частиною права зовнішніх зносин, яке складається із правових норм і принципів, що закріплюють статус персоналу консульської установи у зв'язку з виконанням ними консульських функцій у державі перебування, а також під час їхнього переміщення через територію третьої держави.

До найважливіших міжнародно-правових актів – джерел консульського права належать: Віденська конвенція про консульські зносини від 24 квітня 1963 р., регіональна Гаванська конвенція про консульських чиновників від 28 лютого 1928 р., ратифікована 12 американськими державами, і Карибська конвенція 1911 р. про консульські функції, укладена між п'ятьма латиноамериканськими державами (Болівія, Колумбія, Еквадор, Перу і Венесуела), а також значна кількість двосторонніх конвенцій. У преамбулі Віденської конвенції вказано, що норми міжнародного звичаєвого права продовжують регулювати питання, прямо не передбачені її положеннями.

Забезпечення реалізації консульських зносин між двома або декількома державами здійснюється через консульські установи. Існує дві категорії консульських установ: консульство (як професійна установа) та почесне консульство. Докорінна відмінність між ними існує не у сфері здійснюваних функцій, а у сфері привілеїв та імунітетів, якими користується консульська установа. Обидві категорії консульств поділяють на чотири класи: 1) генеральне консульство; 2) консульство; 3) віце-консульство; 4) консульське агентство. Клас консульської установи визначається за згодою сторін. Відповідно до ст. 9 Віденської конвенції 1963 р. та практики, виокремлюють чотири класи глав консульських установ: генеральні консули, консули, віце-консули, консульські агенти.

У міжнародній практиці існує правило, за яким глав консульських установ призначає акредитуюча держава і допускає до виконання своїх функцій держава перебування. Після попереднього узгодження щодо глави консульської установи акредитуюча держава забезпечує його документом, що має форму патенту або подібного до цього акта, який посвідчує його посаду і зазначає його повне ім'я та прізвище, категорію або клас, до якого він належить, консульський округ і місце розташування консульської установи. Наступний етап призначення включає отримання екзекватури від держави перебування. Час видачі екзекватури означає, з юридичної точки зору, початок офіційної діяльності глави консульської установи й одночасно допуск його до виконання своїх функцій.

Перелік консульських функцій, за Віденською конвенцією 1963 року не є вичерпним, і з її положень випливає, що консул може виконувати також інші функції, покладені на нього акредитуючою державою. Тому більш докладно консульські функції закріплені в Консульських статутах держав. Для успішного виконання своїх функцій консульські установи та членів їх персоналу наділяють консульськими імунітетами та привілеями.

5. Право спеціальних місій.

Правовою основою діяльності спеціальних дипломатичних місій є Конвенція про спеціальні місії, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 8 грудня 1968 р. Для України Конвенція набула чинності з 26 вересня 1993 р.

Спеціальна місія є тимчасовою місією, яка за своїм характером представляє державу і направляється однією державою в іншу за згодою останньої для розгляду з нею певних питань або для виконання щодо неї певного завдання.

Вирішення питання щодо направлення та приймання в себе спеціальної місії належить до компетенції сторін і розв'язується за їх взаємною згодою. Така домовленість може бути виражена у вигляді договору, який передбачає обмін відповідними місіями, обміну нотами, джентльменської угоди та ін. Сучасне міжнародне право передбачає, що кожен його суб'єкт (держава, нація, що бореться за свою державність, МО) мають право

направляти та приймати спеціальні місії. Спеціальна місія має представницький характер, і ця обставина дає змогу розмежувати спеціальні місії і різні недержавні, хоча значною мірою також офіційні місії та візити. Акредитуюча держава на свій розсуд може призначити главу і членів спеціальної місії, надавши попередньо приймаючій державі необхідну інформацію про чисельність і склад місії, а також прізвища і посади осіб, яких вона має намір призначити. На відміну від глави дипломатичного представництва, главі спеціальної місії не потрібно отримувати акредитованості.

Доскладу спеціальної місії може входити дипломатичний, адміністративно-технічний та обслуговуючий персонал.

У ст. 13 Конвенції про спеціальні місії передбачено, що функції спеціальної місії розпочинаються з моменту встановлення місією офіційного контакту з міністерством закордонних справ або іншим органом приймаючої держави, щодо якого є домовленість.

Місцеперебування спеціальної місії визначається за згодою між зацікавленими державами. Якщо місія здійснює поїздки країною, її штаб-квартирою потрібно вважати постійне дипломатичне представництво акредитуючої держави.

Загальні переваги, які надаються спеціальній місії, закріплені у ст. 22 Конвенції, яка констатує, що приймаюча держава повинна надавати спеціальній місії можливості, необхідні для виконання її функцій, беручи до уваги характер і завдання спеціальної місії.

6. Загальні положення дипломатичного права міжнародних організацій.

У 1975 р. у Відні була прийнята конвенція про представництво держав у їхніх відносинах із МО універсального характеру. Вона охоплює такі сфери діяльності держав у їхніх відносинах з МО і в рамках міжнародних конференцій: 1) сфера діяльності постійних представництв держав-членів при МО; 2) делегації держав в органах і на сесіях МО, а також на міжнародних конференціях; 3) делегації спостерігачів в органах і на сесіях МО та на міжнародних конференціях.

У процесі діяльності можна виокремити дві категорії місій держав при МО: постійні та тимчасові представництва. Якщо йдеться про функції постійної місії, відповідно до Віденської конвенції 1975 р., держави-члени можуть засновувати постійну місію при організації для того, щоб забезпечити єдність між акредитованими державами й організацією, проводити переговори з організацією і всередині організації, захищати інтереси акредитуючої держави в організації, а також залучатися до реалізації мети і завдань, поставлених перед організацією і її членами.

Держави, що не є членами організації, якщо це допускається статутом організації, можуть засновувати постійні місії спостерігачів з метою забезпечити представництво акредитуючої держави, охорону її інтересів в організації і підтримку зв'язку з нею. Конвенція визначає «постійне представництво» як місію представницького і постійного характеру, яка засновується державою-членом при організації. Потрібно зважати на чітку відмінність між посольством і постійним представництвом при МО. Відкриття при міжнародній організації постійного представництва є правом держави, а не її обов'язком.

Функції постійних представництв держав при міжнародних організаціях зафіксовані в ст. 6 Віденської конвенції 1975 р. У ст. 7 цієї ж Конвенції визначені функції постійної місії наглядців при міжнародній організації. Слід зазначити, що в порівнянні з функціями постійного представництва вони мають обмежений характер.

Література:

Нормативно-правові акти: 1, 2, 7, 8, 21, 25, 26, 27, 28, 30, 31.

Основна: 3, 7, 9, 16, 18, 19, 20, 24, 27, 35.

Додаткова: 2, 7, 13, 16, 19, 20, 25, 28, 32, 33, 34, 35.

2. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ НА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТТЯХ

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Семінарське заняття 1: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.

Час проведення – 2 год.

Навчальні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Поняття, предмет, ознаки та функції міжнародного права.
2. Походження та розвиток міжнародного права.
3. Міжнародне публічне право як особлива система права.
4. Співвідношення міжнародного публічного та національного права.
5. Державні інтереси, політика і міжнародне право.

Питання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

- 1) Охарактеризуйте предмет міжнародного публічного права.
- 2) Охарактеризуйте складові системи міжнародного права.
- 3) Визначте основні періодизації міжнародного права.
- 4) Визначте теорії виникнення міжнародного права.
- 5) Охарактеризуйте концепції співвідношення міжнародного та національного права.

Література:

Основна: 1, 7, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 29, 33, 35.

Додаткова: 1, 6, 7, 17, 31, 32, 34, 35.

Самостійна робота – 2 год.

Завдання для самостійної роботи здобувачів:

1. Ознайомитися з лекційним матеріалом та з рекомендованою літературою за темою та бути готовими відповідати на усні запитання за навчальними питаннями семінарського заняття (1 год.).
2. Підготувати презентації доповідей з наступних тем (на вибір) (1 год.):
 - 1) Розвиток міжнародного публічного права від найдавніших часів до Вестфальського конгресу.
 - 2) Міжнародне публічне право між Вестфальським конгресом 1648 р. й епохою Великої французької революції (межа XVIII-XIX століть).
 - 3) Розвиток міжнародного публічного права від епохи Великої французької революції до створення Версальської системи.
 - 4) Міжнародне публічне право від створення Версальської системи до наших днів. Версальська система (1919-1939).
 - 5) Міжнародне публічне право періоду протистояння тоталітаризму та демократії (1945-кінець 80-х років).
 - 6) Міжнародне публічне право поліцентризму (з кінця 80-х років до нашого часу).
 - 7) Сучасний стан розвитку міжнародного публічного права.

Завдання для роботи на семінарському занятті:

1. Усне опитування та навчальна дискусія за навчальними питаннями для розгляду

на семінарському занятті.

2. Захист презентацій.
3. Виконання тестових завдань за навчальними питаннями для розгляду на семінарському занятті.

Семінарське заняття 2: НОРМИ, ПРИНЦИПИ ТА ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Час проведення – 2 год.

Навчальні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Поняття, види та особливості міжнародно-правових норм.
2. Основні принципи міжнародного публічного права.
3. Поняття та види джерел міжнародного публічного права: статутні та нестатутні джерела.

Питання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

- 1) У чому полягає особливість імперативних норм міжнародного права?
- 2) Охарактеризуйте загальні принципи права як джерело міжнародного публічного права.
- 3) Розкрийте зміст принципу суверенної рівності держав.
- 4) Визначте особливості актів «м'якого права».
- 5) Розкрийте особливості рішень міжнародних міжурядових організацій як джерел міжнародного права.

Література:

Нормативно-правові акти: 3, 4, 6, 11, 16, 29, 33, 37.

Основна: 5, 7, 16, 18, 19, 20, 24, 27, 30, 31, 32, 33, 35.

Додаткова: 8, 27, 29, 31, 32, 34, 35.

Самостійна робота – 6 год.

Завдання для самостійної роботи здобувачів:

1. Ознайомитися з лекційним матеріалом та з рекомендованою літературою за темою та бути готовими відповідати на усні запитання за навчальними питаннями семінарського заняття (1 год.).

2. Підготувати презентації доповідей з наступних тем (на вибір) (1 год.):

- 1) Акти «м'якого права» як джерела міжнародного публічного права.
- 2) Міжнародний звичай як джерело міжнародного публічного права.
3. Письмово розв'язати ситуаційні завдання (4 год.):

3.1. Завдання:

Держава А. вчинила масовану повітряну атаку по об'єктах, що знаходяться на території держави Б. Кваліфікувавши дії держави А. як акт агресії та вдавшись до самооборони, держава Б. знищила авіабазу на території держави А.

Питання:

1. Визначте правомірність дій держав стосовно принципу незастосування сили чи погрози силою.

3.2. Завдання:

Формулювання ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН дозволяє віднести до джерел міжнародного права: певним чином визнані державами-учасниками спору загальні та спеціальні міжнародні конвенції; міжнародний звичай як доказ загальної практики,

визнаної у якості правової норми; загальні принципи права, визнані цивілізованими націями; як допоміжне джерело для визначення правових норм – судові рішення і доктрини найбільш кваліфікованих фахівців з публічного права. Але у міжнародно-правовій науці поширена і точка зору, відповідно до якої «у практиці міждержавного спілкування історично склались два основних джерела права – міжнародний договір і міжнародний звичай». Стосовно положень згаданої ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН, то ряд теоретиків характеризує її як невдалу спробу розгляду її як документу, що фіксує перелік джерел міжнародного права. З іншого боку в навчальній і науковій літературі з міжнародного права останніх років все частіше згадується про зростання значення резолюцій міжнародних організацій у процесі формування міжнародних норм, а також про те, що «правотворчі рішення організацій є спеціальним джерелом» міжнародного права. Нарешті, стверджується, що законодавство і судова практика багатьох держав може бути допоміжним засобом для встановлення існування тих чи інших звичаєвих норм міжнародного права.

Питання:

1. Які Ви можете виділити специфічні особливості різних категорій джерел міжнародного публічного права – як головних (основних), так і допоміжних?
2. Обґрунтуйте Вашу позицію відносно проблеми основних і допоміжних джерел міжнародного публічного права.

Завдання для роботи на семінарському занятті:

1. Усне опитування та навчальна дискусія за навчальними питаннями для розгляду на семінарському занятті.
2. Захист презентацій.
3. Презентація та перевірка правильності розв'язання ситуаційних завдань.

Семінарське заняття 3: СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ВИЗНАННЯ І ПРАВОНАСТУПНИЦТВО

Час проведення – 2 год.

Навчальні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Поняття і види суб'єктів міжнародного права.
2. Держава як основний суб'єкт міжнародного права.
3. Міжнародна правосуб'єктність народів і націй, що борються за незалежність.
4. Міжнародна правосуб'єктність міжнародних міжурядових організацій.
5. Міжнародна правосуб'єктність державоподібних утворень.
6. Визнання у міжнародному праві.
7. правонаступництво у міжнародному праві.

Питання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

- 1) Наведіть класифікації суб'єктів міжнародного права.
- 2) Охарактеризуйте складові міжнародної правосуб'єктності.
- 3) Визначте особливості міжнародної правосуб'єктності державоподібних утворень.
- 4) Охарактеризуйте теорії визнання в міжнародному праві.
- 5) Охарактеризуйте концепції правонаступництва в міжнародному праві.

Література:

Нормативно-правові акти: 5, 6, 9, 10, 32, 33, 34.

Основна: 2, 4, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 28, 35.

Додаткова: 3, 5, 11, 24, 26, 31, 32, 34, 35.

Самостійна робота – 4 год.

Завдання для самостійної роботи здобувачів:

1. Ознайомитися з лекційним матеріалом та з рекомендованою літературою за темою та бути готовими відповідати на усні запитання за навчальними питаннями семінарського заняття (1 год.).

2. Підготувати презентації доповідей з наступних тем (на вибір) (1 год.):

- 1) Проблеми визнання міжнародної правосуб'єктності за фізичними особами.
- 2) Проблеми визнання міжнародної правосуб'єктності за юридичними особами, зокрема транснаціональними корпораціями.
- 3) Проблеми визнання міжнародної правосуб'єктності за міжнародними неурядовими організаціями.

3. Письмово розв'язати ситуаційне завдання (2 год.):

3.1. Завдання:

Останнім часом багато вчених-правознавців відзначають наддержавний характер деяких утворень, у першу чергу ЄС. Існує кілька поглядів на природу ЄС: одні дослідники міжнародного права відносять його до регіональних міжнародних організацій, інші – до конфедерації чи наднаціонального (наддержавного) утворення.

Питання:

1. Як Ви охарактеризуєте юридичну природу ЄС? Обґрунтуйте свою відповідь.
2. Чи суперечить наднаціональний характер міжнародної організації міжнародному праву?
3. Перерахуйте умови, яких повинні дотримуватись держави, що претендують на членство в міжнародних організаціях.
4. Які особливості права ЄС можна виділити?

Завдання для роботи на семінарському занятті:

1. Усне опитування та навчальна дискусія за навчальними питаннями для розгляду на семінарському занятті.
2. Захист презентацій.
3. Презентація та перевірка правильності розв'язання ситуаційного завдання.
4. Виконання тестових завдань за навчальними питаннями для розгляду на семінарському занятті.

Семінарське заняття 4: ТЕРИТОРІЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Час проведення – 2 год.

Навчальні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Поняття та види територій в міжнародному публічному праві.
2. Державна територія та її складові частини.
3. Способи зміни та оренда державної території.
4. Поняття державних кордонів, їх види та способи встановлення.
5. Міжнародна територія.
6. Міжнародна територія зі мішаним режимом.
7. Міжнародна територія з особливим режимом.

Питання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

- 1) Дайте визначення державної території та назвіть її складові частини.
- 2) Охарактеризуйте правомірні способи зміни державної території.
- 3) Охарактеризуйте державні кордони за способами встановлення.

- 4) У чому полягає особливість правового режиму Антарктики?
- 5) Що таке демілітаризована територія?

Література:

Нормативно-правові акти: 12, 13, 17, 19, 20, 21, 24, 33, 38.

Основна: 6, 7, 16, 18, 19, 20, 24, 26, 33, 35, 36.

Додаткова: 9, 14, 22, 27, 31, 32, 34, 35.

Самостійна робота – 9 год.

Завдання для самостійної роботи здобувачів:

1. Ознайомитися з лекційним матеріалом та з рекомендованою літературою за темою та бути готовими відповідати на усні запитання за навчальними питаннями семінарського заняття (1 год.).

2. Підготувати презентації доповідей з наступних тем (на вибір) (1 год.):

- 1) Міжнародні території з особливим режимом.
- 2) Правовий режим міжнародних рік.
- 3) Правовий режим міжнародних проток.
- 4) Правовий режим міжнародних каналів.
- 5) Міжнародно-правовий режим космічного простору, Місяця та інших небесних тіл.

6) Міжнародно-правовий режим Арктики.

7) Міжнародно-правовий режим Антарктики.

3. Письмово розв'язати ситуаційні завдання (4 год.):

3.1. Завдання:

Згідно з п. 1, п. 3 ст. 4 Договору між Урядом Фінляндської Республіки і Урядом Союзу РСР про режим фінляндсько-радянського кордону і про порядок урегулювання прикордонних інцидентів від 23 червня 1960 р. посольство Фінляндії у Москві і МЗС СРСР 11 липня і 8 серпня 1979 р. обмінялись дипломатичними нотами, якими була закріплена на договірному рівні система позначень лінії згаданого кордону. Таким же питанням була присвячена Угода між СРСР і США про розмежування морських просторів, укладена у Вашингтоні 1 червня 1990 р., яка до цього часу не ратифікована, але фактично діє.

Питання:

1. Що представляє собою державний кордон у фізичному і правовому розумінні?

2. Якими політико-правовими принципами керується держава при встановленні і зміні кордонів своїх територіальних володінь і врегулюванні правовідносин, пов'язаних з ними?

3. Якими з наведених чи обраних вами самостійно прикладами з реальної міжнародної практики можна висвітлити процедурні форми, які застосовуються у процесі встановлення проходження державних кордонів між суміжними державами?

3.2. Завдання.

Бельгія і Нідерланди звернулись до Міжнародного Суду ООН з проханням вирішити спір, що виник між ними, з приводу суверенітету над двома ділянками території, розташованими в районі нідерландсько-бельгійського кордону з великою кількістю анклавів у межах бельгійської общини Берле-Дюк і нідерландської общини Барле-Нассау. Згідно з общинним меморандумом, що був розроблений у 1836-1841 рр., спірні ділянки були розташовані на території общини Барле-Нассау, однак меморандум-опис і карта, як додатки до конвенції про кордони 1843 р., відносять ці ділянки до общини Берле-Дюк. Обґрунтовуючи правомірність своїх територіальних претензій, нідерландці навели наступні докази: конвенція про кордон 1843 р. визнала існуючий статус-кво, визначений общинним меморандумом; положення, які закріплюють обидві ділянки території за Бельгією, є недійсними, оскільки у згаданій конвенції була допущена помилка; суверенітет

Нідерландів над спірними ділянками був встановлений і ефективно здійснюється з 1843 р. через реалізацію різних заходів, які підтверджують суверенні права цієї країни стосовно таких ділянок. Після розгляду поданих доказів Міжнародний Суд ООН 20 червня 1959 р. прийняв рішення, у якому постановив, що суверенітет над спірними ділянками території належить Бельгії.

Питання:

1. Якими принципами і нормами міжнародного права керувався Міжнародний Суд ООН, приймаючи рішення на користь Бельгії?
2. Які аргументи можуть бути запропоновані для відстоювання позиції Бельгії?
3. Які види і способи встановлення державних кордонів Вам відомо?
4. Які міжнародно-правові наслідки може спричинити неправомірне відображення державного кордону на карті в меморандумі-описі?
4. Ознайомитися та проаналізувати кейс «Морська делімітація в Чорному морі (Справа Румунія проти України)» <https://www.icj-cij.org/files/case-related/132/14985.pdf> (3 год.)

Завдання для роботи на семінарському занятті:

1. Усне опитування та навчальна дискусія за навчальними питаннями для розгляду на семінарському занятті.
2. Захист презентацій.
3. Презентація та перевірка правильності розв'язання ситуаційних завдань.
4. Аналіз та обговорення кейсу.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Семінарське заняття 5: ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

Час проведення – 2 год.

Навчальні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Поняття та джерела права міжнародних договорів.
2. Поняття, форма, найменування та структура міжнародних договорів.
3. Класифікація міжнародних договорів.
4. Сторони в міжнародних договорах.
5. Порядок та стадії укладення міжнародних договорів.
6. Тлумачення міжнародних договорів.
7. Набуття чинності та дія міжнародних договорів.
8. Умови дійсності та недійсності міжнародних договорів.
9. Внесення змін, призупинення та припинення дії міжнародного договору.

Питання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

- 1) Дайте визначення поняття міжнародного договору.
- 2) Охарактеризуйте стадії укладання міжнародного договору.
- 3) Розкрийте значення інституту застереження у праві міжнародних договорів?
- 4) У чому полягають функції депозитарію?
- 5) У яких випадках договір може вважатися недійсним?

Література:

Нормативно-правові акти: 3, 4, 6, 29.

Основна: 7, 15, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 27, 33, 35.

Додаткова: 4, 10, 31, 32, 34, 35.

Самостійна робота – 5 год.

Завдання для самостійної роботи здобувачів:

1. Ознайомитися з лекційним матеріалом та з рекомендованою літературою за темою та бути готовими відповідати на усні запитання за навчальними питаннями семінарського заняття (1 год.).

2. Письмово розв'язати ситуаційні завдання (4 год.):

2.1. Завдання:

До Міжнародного суду ООН було передано спір про націоналізацію англо-іранської нафтової компанії. Великобританія, що представляла інтереси компанії, запевняла, що суд уповноважений розглядати суперечку, оскільки існує договір між урядом Ірану і згаданою компанією, який, за її твердженням, є міжнародним договором.

Питання:

1. *Яке визначення міжнародного договору дає міжнародне право?*
2. *Виділіть необхідні ознаки міжнародного договору.*
3. *Чи є договір між урядом Ірану й англо-іранською нафтовою компанією міжнародним договором?*

2.2. Завдання:

Історія міжнародних відносин знає чимало договорів, дію яких планувалось зберегти «навечно» і які, тим не менш, раніше чи пізніше припиняли свою дію незалежно від намірів їх творців (наприклад, Договір про вічний мир, укладений у 421 р. до н.е. між Афінами і Спартою, проіснував тільки 50 років).

Питання:

1. *Який зміст поняття припинення дії міжнародного договору і договірних зобов'язань?*
2. *У чому полягає визнання договору недійсним, що базується на положеннях сучасного міжнародного права?*

Завдання для роботи на семінарському занятті:

1. Усне опитування та навчальна дискусія за навчальними питаннями для розгляду на семінарському занятті.
2. Презентація та перевірка правильності розв'язання ситуаційних завдань.
3. Виконання тестових завдань за навчальними питаннями для розгляду на семінарському занятті.

Семінарське заняття 6: МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

Час проведення – 2 год.

Навчальні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Розвиток концепції прав людини в XX-XXI столітті.
2. Міжнародні стандарти у сфері прав людини.
3. Універсальні міжнародні інституційні механізми захисту прав людини.
4. Регіональні системи захисту прав людини.
5. Роль міжнародних неурядових організацій у міжнародному захисті прав людини.

Питання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

- 1) Дайте визначення поняття міжнародного договору.
- 2) Охарактеризуйте стадії укладання міжнародного договору.
- 3) Розкрийте значення інституту застереження у праві міжнародних договорів?
- 4) У чому полягають функції депозитарію?

5) У яких випадках договір може вважатися недійсним?

Література:

Нормативно-правові акти: 15, 18, 21, 22, 23, 39, 40, 41, 42.

Основна: 7, 16, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 28, 35.

Додаткова: 12, 18, 30, 31, 32, 34, 35.

Самостійна робота – 5 год.

Завдання для самостійної роботи здобувачів:

1. Ознайомитися з лекційним матеріалом та з рекомендованою літературою за темою та бути готовими відповідати на усні запитання за навчальними питаннями семінарського заняття (1 год.).

2. Підготувати презентації доповідей з наступних тем (на вибір) (1 год.):

1) Інституційні механізми захисту прав людини в Арабському регіоні.

2) Інституційні механізми захисту прав людини: Африка.

3) Інституційні механізми захисту прав людини: Америка.

4) Інституційні механізми захисту прав людини: Європа.

5) Роль неурядових організацій у захисті прав людини.

3. Ознайомитися та проаналізувати кейс «Пінто Коельо проти Португалії» (№ 2) (Pinto Coelho v. Portugal) https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/FMU_Access_2017_web-1.pdf (3 год.)

Завдання для роботи на семінарському занятті:

1. Усне опитування та навчальна дискусія за навчальними питаннями для розгляду на семінарському занятті.

2. Захист презентацій.

3. Виконання тестових завдань за навчальними питаннями для розгляду на семінарському занятті.

4. Аналіз та обговорення кейсу.

Семінарське заняття 7: МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Час проведення – 2 год.

Навчальні питання для розгляду на семінарському занятті

1. Поняття, принципи та джерела міжнародного кримінального права.

2. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю.

3. Уніфікація кримінального законодавства. Поняття та види міжнародних правопорушень.

4. Порядок притягнення фізичних осіб до міжнародної кримінальної відповідальності.

5. Надання правової допомоги у кримінальних справах. Екстрадиція у міжнародному кримінальному праві.

6. Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол). Україна та Інтерпол.

Питання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1) Дайте визначення міжнародного злочину.

2) Назвіть та охарактеризуйте рівні міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю.

3) Перерахуйте ознаки злочинів міжнародного характеру.

4) Дайте визначення екстрадиції.

5) У якому році було засновано Інтерпол?

Література:

Нормативно-правові акти: 14, 35, 36.

Основна: 7, 8, 10, 16, 18, 19, 21, 24, 34, 35.

Додаткова: 15, 21, 23, 31, 32, 34, 35.

Самостійна робота – 5 год.

Завдання для самостійної роботи здобувачів:

1. Ознайомитися з лекційним матеріалом та з рекомендованою літературою за темою та бути готовими відповідати на усні запитання за навчальними питаннями семінарського заняття (1 год.).

2. Підготувати презентації доповідей з наступних тем (на вибір) (2 год.):

1) Юрисдикція міжнародних трибуналів: Нюрнберзький процес.

2) Юрисдикція міжнародних трибуналів: міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу.

3) Юрисдикція міжнародних трибуналів: міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії.

4) Юрисдикція міжнародних трибуналів: міжнародний трибунал щодо Руанди.

3. Письмово розв'язати ситуаційні завдання (2 год.):

3.1. Завдання:

У 1992 році було засноване Європейське поліцейське відомство (Європол) для координації оперативно-розшукової діяльності в масштабах всієї Європи. Серед його співробітників - представники національних силових агенцій (поліції, митної служби, міграційної служби тощо). Як відомо, Європол допомагає державам встановлювати тісні контакти, співпрацювати з метою попередження та боротьби з організованою злочинністю. Зокрема, це стосується виробництва та розповсюдження наркотиків, нелегальної міграції, торгівлі людьми, у тому числі дитячої, порнографії, підробки грошей, тероризму і т.д.

Питання:

1. У рамках якої міжнародної регіональної організації функціонує Європол?

2. Які основні функції та основні форми діяльності Європолу?

3. Назвіть керівні органи Європолу.

3.2. Завдання:

З метою попередження міграції злочинності укладено чимало міжнародних договорів на дво- чи багатосторонній основі, які стосуються екстрадиції. Так, одним з найбільш фундаментальних і універсальних договорів є Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р., що передбачає зобов'язання сторін видавати одна одній, з урахуванням положень викладених у конвенції, усіх осіб, які переслідуються компетентними органами запитуючої сторони за вчинення злочину або які розшукуються цими органами з метою виконання вироку.

Питання:

1. Надайте визначення екстрадиції, виходячи з чинних нормативно-правових документів.

2. Чи були зроблені Україною застереження при ратифікації Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р.? У чому вони полягають?

3. За яких підстав здійснюється екстрадиція?

4. За яких умов екстрадиція не здійснюється?

Завдання для роботи на семінарському занятті:

1. Усне опитування та навчальна дискусія за навчальними питаннями для розгляду на семінарському занятті.

2. Захист презентацій.
3. Презентація та перевірка правильності розв'язання ситуаційних завдань.

Семінарське заняття 8: ПРАВО ЗОВНІШНІХ ЗНОСИН

Час проведення – 2 год.

Навчальні питання для розгляду на семінарському занятті:

1. Поняття та джерела права зовнішніх зносин.
2. Система органів зовнішніх зносин.
3. Загальні положення дипломатичного права.
4. Загальні положення консульського права.
5. Право спеціальних місій.
6. Загальні положення дипломатичного права міжнародних організацій.

Питання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

- 1) Дайте визначення поняття «органи зовнішніх зносин».
- 2) Розкрийте порядок призначення та відкликання дипломатичних представників.
- 3) Розкрийте особливості правового статусу штатних та нештатних (почесних) консулів.
- 4) Назвіть види спеціальних дипломатичних місій?
- 5) Охарактеризуйте види дипломатичних привілеїв та імунітетів представників держав при міжнародних організаціях.

Література:

Нормативно-правові акти: 1, 2, 7, 8, 21, 25, 26, 27, 28, 30, 31.

Основна: 3, 7, 9, 16, 18, 19, 20, 24, 27, 35.

Додаткова: 2, 7, 13, 16, 19, 20, 25, 28, 32, 33, 34, 35.

Самостійна робота – 6 год.

Завдання для самостійної роботи здобувачів:

1. Ознайомитися з лекційним матеріалом та з рекомендованою літературою за темою та бути готовими відповідати на усні запитання за навчальними питаннями семінарського заняття (1 год.).

2. Письмово розв'язати ситуаційне завдання (2 год.):

2.1. Завдання:

Колишнього грузинського дипломата Георгія Махарадзе, звинуваченого у ненавмисному вбивстві підлітка США, котрий відбував покарання в американській в'язниці, чекають нові випробування. Мати вбитої дівчини Вівіан Вагнер порушує проти нього цивільну справу, вимагаючи компенсації у сумі 15 млн. дол.

3 січня 1997 р. радник грузинського посольства у США Махарадзе, який перебував за кермом службового автомобіля «Форд-Таурус», зіткнувся на одному з перехресть американської столиці з колоною машин, які стояли біля світлофора. У результаті зіткнення загинула 16-річна Джовіана Уолтрік, а четверо інших людей отримали поранення. Махарадзе повертався з бізнес-вечері, де, як виявило слідство, він випив надто багато вина і під його впливом майже втричі перевищив дозволену у місті швидкість.

Проти Махарадзе було порушено кримінальну справу. Дипломат був позбавлений владою Грузії дипломатичного імунітету, засуджений і поміщений до в'язниці. Але Вагнер на цьому не заспокоїлась, зараз вона порушила цивільну справу проти колишнього дипломата. Серед відповідачів зазначались сам Махарадзе, Грузія, компанія «Форд моторз»

і її дилер, що здав машину у лізинг посольству Грузії (Махарадзе заявив після аварії, що у машини відмовили гальма), а також ресторан «Грецька таверна», у якому вечеряв дипломат. У разі перемоги Вагнер мала намір всі гроші віддати на створення фонду імені своєї дочки, який надаватиме допомогу сім'ям тих, які постраждали від п'яних водіїв.

Питання:

1. Чи може дипломатичний агент самостійно відмовитися від імунітету від юрисдикції держави, у якій він акредитований?

2. Чи означає відмова акредитуючої держави від дипломатичного імунітету конкретного дипломата на території держави його перебування від юрисдикції над ним самим акредитуючої держави?

3. Чи поширюється дипломатичний імунітет на транспортні засоби, що офіційно використовуються дипломатом?

3. Підготувати есе за власним вибором в межах теми «Право зовнішніх зносин» (3 год.).

Завдання для роботи на семінарському занятті:

1. Усне опитування та навчальна дискусія за навчальними питаннями для розгляду на семінарському занятті.

2. Виконання тестових завдань за навчальними питаннями для розгляду на семінарському занятті.

3. Презентація та перевірка правильності розв'язання ситуативного завдання.

4. Захист есе.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ СИТУАТИВНИХ ЗАВДАНЬ

Письмовий варіант вирішення ситуативного завдання повинен відповідати вимогам зрозумілості, повноти, ясності, чіткості, та процесуальної формалізації. Рішення має складатися з наступних частин:

- описова частина, в якій зазначається зміст і підстави ситуації чи спору, його предмет, підстави виникнення та механізм розвитку, можливі заперечення;

- мотивувальна частина, в якій проводиться аналіз обставин, які мають значення для справи, надається їх юридична оцінка, позиції здобувача в оцінці наведеного, наводяться посилання на міжнародні та інші нормативні акти матеріального та процесуального права, на підставі яких визначено права і обов'язки сторін у спірних правовідносинах та інші обставини, що мають значення для вирішення ситуативного завдання;

- резолютивна частина, яка повинна містити вичерпні, чіткі, безспірні, логічно узгоджені висновки, які впливають зі встановлених фактичних обставин по суті розглянутого завдання.

Слід також звернути увагу на те, що здобувачі вправі за своєю ініціативою з метою більш повного аналізу умов завдання та для захисту прав і охоронюваних законом інтересів фізичних і юридичних осіб, про яких йдеться в фабулі завдання, вийти за межі умов завдання та поставлених до завдання запитань.

Не зараховуються як виконані варіанти вирішення завдань у разі наявності лише перерахування статей нормативно-правових актів у рішенні, без вихідних даних завдання та логічних висновків за результатами аналізу ситуації, а також у разі текстуального співпадіння рішення у двох та більше здобувачів, тобто списування, причому в останньому випадку відповідний бал не зараховується як тому хто списав, так і тому у кого списано. Обсяг розв'язання ситуативного завдання обмежений лише вимогою повноти та обґрунтованості.

ПРИКЛАД:

ОПИСОВА ЧАСТИНА.

У 1978 р. в Ірані був повалений шахський режим. 13 лютого 1979 р. Новий уряд Ірану заявив, що перегляне всі міжнародні договори кабального, нерівноправного характеру, укладені монархічним режимом зі США та іншими західними країнами. Незабаром було оголошено про вихід Ірану з воєнного блоку СЕНТО і ліквідацію в Ірані всіх його військових органів, а також анульовано ірано-американський договір 1955 р., за яким США надавались широкі можливості для експлуатації природних ресурсів Ірану. Разом з тим уряд Ірану підтвердив свою участь в усіх інших міжнародних організаціях, в усіх універсальних міжнародних договорах.

Запитання до задачі:

1. На чому базується право нового уряду Ірану переглядати міжнародні договори свого попередника?
2. Як співвідноситься інститут припинення дії міжнародних договорів і договірних зобов'язань з інститутом визнання міжнародного договору недійсним?
3. Які конкретні підстави визнання міжнародного договору недійсним і які правові наслідки можуть мати місце у випадку настання таких обставин?

МОТИВУВАЛЬНА ЧАСТИНА.

1. 1978 р. був повалений монархічний режим та був встановлений республіканський. Відповідно, відбулися зміни у режимі, які тягнуть за собою зміну в державному та політичному устрої. Вихід з воєнного блоку та ліквідація воєнних органів в Ірані свідчить про те, що політика попереднього уряду мала характерні риси воєнного режиму. Відповідно, деякі угоди були спрямовані на підтримку та розвиток воєнного режиму. За умовами ст. 62 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року на докорінну зміну, яка сталася щодо обставин, що існували при укладенні договору, і яка не передбачалась учасниками, не можна посилаєся як на підставу для припинення договору або виходу з нього, за винятком тих випадків, коли: а) наявність таких обставин становила істотну підставу згоди учасників на обов'язковість для них договору; б) наслідок зміни обставин докорінно змінює сферу дії зобов'язань, які все ще підлягають виконанню за договором. Тобто зміна сфери зобов'язань та зміна обставин надають право новому уряду переглядати міжнародні договори свого попередника.

2. У статті 42 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року звертається увага на те, що дійсність договору або згода держави на обов'язковість для неї договору може заперечуватися тільки на основі застосування цієї конвенції. Припинення ж договору, його денонсація або вихід із нього учасника можуть мати місце тільки в результаті застосування положень самого договору або цієї конвенції. Це ж правило застосовується до призупинення дії договору.

Підстави, на яких договір може бути визнаний недійсним, передбачені статтями 46–53 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року. У міжнародному праві на підставі недійсності договори поділяють на дві групи: абсолютно недійсні й заперечні. До перших належать ті *договори, недійсність яких очевидна і не потребує доказування*. Це застосування сили або загрози силою, суперечність договору основним принципам міжнародного права тощо. До заперечних належать ті, *недійсність яких потребує доведення*, наприклад, підкуп, обман, вихід за межі повноважень тощо.

Договір може бути припинено *відповідно до положень самого договору, виходу з нього, денонсації, у зв'язку з укладенням наступного договору, неможливості його виконання, корінної зміни умов, розриву дипломатичних чи консульських відносин або виникнення нової імперативної норми міжнародного права і на інших підставах*.

Договір може бути припинено закінченням терміну його дії. Як згадувалося, договір може укладатися на певний термін, – закінчення його терміну і відсутність ясно вираженого

наміру його пролонгації, тобто продовження терміну дії, тягне припинення договору. Договір припиняється з настанням анулювальної умови, тобто передбаченої у самому договорі умови, настання якої тягне припинення правовідносин за договором і, таким чином, й самого договору. Анулювання міжнародного договору здійснюється узгодженням держав, які його уклали. Нерідко це відбувається при укладанні нового договору.

Денонсація – це припинення міжнародного договору на умовах, передбачених самим договором. Звичайна формула денонсації має такий зміст: "Цей Договір буде діяти протягом п'яти років з моменту набрання чинності. Договір буде залишатися набраним чинності на наступні п'ятирічні періоди, якщо одна з Сторін, що домовляються, не менш як за шість місяців до закінчення чергового терміну не повідомить іншій Стороні, яка домовляється, про свій намір його денонсувати". Денонсація може бути заперечена.

Анулюванням міжнародного договору є його припинення в односторонньому порядку. Як згадувалося, одностороннє припинення договору суперечить принципу *pacta sunt servanda* і тому недопустиме. Проте, якщо інша сторона у договорі навмисне і систематично порушує договір, не виконує свої обов'язки за договором, він може бути анульованим. Анулювання, якщо воно належним чином мотивоване й обґрунтоване, не є протиправним.

Припинення дії міжнародного договору означає, що такий договір втратив свою обов'язкову силу в відносинах між його учасниками й перестав породжувати для них права та обов'язки. При цьому набуті за договором права, обов'язки або юридичний статус його учасників, що виник у результаті дії договору, зберігаються й після його припинення, а положення визнаного недійсним договору не мають юридичної сили.

Якщо договір визнано недійсним, можливо декілька варіантів: його учасники звільняються від зобов'язання виконувати договір у подальшому (обов'язки для сторін після припинення договору зберігаються); усуваються підстави, які стали причиною недійсності договору; за згодою учасників переглядається весь договір або його частина.

3. У ст. 46–53 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року закріплені конкретні підстави недійсності міжнародного договору. Так, міжнародний договір вважається недійсним, якщо:

1) укладений з явним порушенням положень внутрішнього права, які стосуються компетенції і порядку укладення договору (ст. 46);

2) згода на обов'язковість для держави згідно з договором дана помилково, коли помилка стосується факту або ситуації, які, за припущенням цієї держави, існували при укладенні договору і були істотною основою для її згоди на обов'язковість договору (ст. 48);

3) держава уклала договір під впливом обманних дій іншої держави, яка брала участь у переговорах (ст. 49);

4) згода держави на обов'язковість для неї договору була виражена в результаті прямого або непрямого підкупу її представника іншою державою, яка брала участь у переговорах (ст. 50);

5) згода держави на обов'язковість для неї договору було виражена в результаті примусу її представника діями або погрозами, спрямованими проти нього (ст. 51);

6) укладення договору стало результатом погрози силою або її застосуванням на порушення принципів міжнародного права, втілених у Статуті ООН (ст. 52);

7) договір на момент укладення суперечить імперативній нормі загального міжнародного права («*jus cogens*») (ст. 53).

Ознаками відносної недійсності необхідно вважати: порушення внутрішніх конституційних норм, помилку, обман, підкуп представника держави. До ознак абсолютної недійсності варто віднести: примус держави або її представника; договір суперечить основним принципам або імперативній нормі загального міжнародного права («*jus cogens*»).

Відносна недійсність робить договір оскаржуваним (заперечним). Абсолютна недійсність означає нікчемність договору із самого початку.

РЕЗОЛЮТИВНА ЧАСТИНА.

1. Право нового уряду Ірану переглядати міжнародні договори свого попередника базується на умовах статті 62 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року і полягає у докорінній зміні обставин.

2. Припинення міжнародного договору означає, що він *утратив юридичну силу і більш не породжує для його учасників правових наслідків*. Припинення договору у будь-яких випадках, крім випадків недійсності, не тягне анулювання наслідків дії договору. При недійсності договору, як зазначалося, визнаються недійсними й всі наслідки договору. Припинення договору, як правило, пов'язане з правомірними діями.

3. Залежно від наслідків розрізняють підстави абсолютної та відносної недійсності договорів. Абсолютна недійсність тягне за собою нікчемність договору з самого початку, в той час як відносна недійсність перетворює договір лише у такий, що може бути оскаржений.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ММ-ПРЕЗЕНТАЦІЙ ДОПОВІДЕЙ (з використанням Microsoft PowerPoint)

Мультимедійна презентація – інструмент, що дозволяє передавати інформацію у візуалізованому, схематичному вигляді, що підвищує її цінність.

Загальні вимоги: наявність титульного слайду, на якому зазначаються: тема доповіді, ПІБ здобувача, навчальна група та факультет; дотримання єдиного стилю оформлення усіх слайдів; дотримання прийнятих правил орфографії, пунктуації, скорочень і правил оформлення тексту (відсутність точки в заголовках і т. д.); перелік використаних джерел (на останньому слайді); не менше 15 слайдів.

Вимоги до дизайну: використання корпоративного шаблону факультету (наявність на всіх слайдах назви, логотипу та електронної адреси факультету МЕВ та ТБ); використання не більше трьох кольорів на одному слайді (один для фону, другий для заголовків, третій для тексту); при виборі кольору тексту та заливки діаграм дотримуватись правила 3-х кольорів – використовувати три основні кольори та їх відтінки; уникати зміни фону слайдів (у виключних випадках, використовувати комфортні тони).

Вимоги до вмісту слайдів: на слайді бажано подавати: одне ключове поняття; 7–8 рядків тексту; одну діаграму з аналітичним коментарем; одну схему SmartArt; зміст презентації має відповідати меті та завданням доповіді; розташування інформації на слайді – переважно горизонтальне, зверху вниз по головній діагоналі; найбільш важлива інформація має розташовуватися в центрі екрану; якщо на слайді картинка – напис розміщується під нею.

Вимоги до тексту: стислість і лаконічність викладу, максимальна інформативність тексту; для подання текстового матеріалу використовувати шрифт з розміром – 20 пт, мінімально і лише у виключних випадках – 14 пт; використовувати шрифти без зарубок і не більше 1–2-х варіантів шрифтів; довжина рядка не більше 36 знаків; відстань між рядками рекомендована усередині абзацу 1,5, а між –абзаців – 2 інтервали; форматовувати текст по ширині, не допускати «рваних» країв тексту; підкреслення використовується лише в гіперпосиланнях.

Вимоги до візуального і анімаційного ряду: матеріал має бути структурований, у тому числі в схемах та організаційних діаграмах; матеріал за потреби підкріплювати доречними графічними зображеннями та відео-фрагментами; цифрові дані краще представляти у вигляді таблиць та діаграм, витриманих у стриманих кольорах; давати посилання на мультимедійний зміст і хмарні дані через функцію гіперпосилання; якість

зображення (контраст зображення по відношенню до фону; відсутність «зайвих» деталей на фотографії або картинці, яскравість і контрастність зображення); якість музичного ряду (ненав'язливість музики, відсутність сторонніх шумів); ефекти анімації застосовувати для акцентування уваги на визначених моментах, поетапного виведення вмісту слайду на екран, для демонстрації руху або послідовності дій.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ ЕСЕ

Есе – самостійна творча письмова робота, ознакою якої є особистісний характер сприймання проблеми та її осмислення, невеликий обсяг, вільна композиція, невимушеність та емоційність викладу.

Мета есе полягає в розвитку навичок самостійного творчого мислення й письмового послідовного викладу власних думок.

Есе дозволяє авторові навчитися чітко й грамотно формулювати думки, структурувати інформацію, використовувати основні категорії аналізу, виділяти причинно-наслідкові зв'язки, ілюструвати поняття відповідними прикладами, аргументувати свої висновки; володіти науковим стилем мовлення.

Есе виражає індивідуальні враження й міркування автора з конкретного приводу або предмета й не претендує на вичерпне трактування. Відносно обсягу й функції межує, з одного боку, з науковою статтею й літературним нарисом (з яким есе нерідко плутають), з іншого боку – з філософським трактатом. Есеїстичному стилю властиві образність, рухливість асоціацій, нерідко антитиповість мислення, орієнтування на інтимну відвертість і розмовну інтонацію.

Види есе:

1) Вільне – невеликий обсяг (7–10 речень); вільна форма і стиль викладу; довільна структура; обов'язкова вимога – наявність позиції автора.

2) Формальне – дотримання структури тексту; наявність відповідних компонентів (тези, аргументи, приклади, оцінювальні судження, висновки); обґрунтування (аргументування) тези.

Види формального есе:

- інформаційне (есе-розповідь, есе-визначення, есе-опис);
- критичне;
- есе-дослідження (порівняльне есе, есе-протиставлення, есе причини-наслідку, есе-аналіз).

Вимоги до формального есе:

1. Обсяг – 2–3 сторінки тексту (200–300 слів).
2. Есе повинно сприйматися як цілісний твір, ідея якого зрозуміла й чітка.
3. Кожен абзац есе розкриває одну думку.
4. Необхідно писати стисло і ясно. Есе не повинно містити нічого зайвого, має нести лише інформацію, необхідну для розкриття ідеї есе, власної позиції автора.
5. Есе має відрізнятися чіткою композиційною побудовою, бути логічним за структурою. В есе, як і в будь-якому творі, повинна простежуватися внутрішня логіка, що визначається, з одного боку, авторським підходом до обговорюваного питання, а з іншого – самим питанням. Необхідно уникати різких стрибків від однієї ідеї до іншої, думка має розкриватися послідовно.
6. Есе повинно засвідчити, що його автор знає й осмислено застосовує теоретичні поняття, терміни, узагальнення, ідеї.
7. Есе має містити переконливе аргументування порушеної проблеми.

Есе повинне містити: чіткий виклад суті поставленої проблеми, включати самостійно проведений аналіз цієї проблеми з використанням концепцій і аналітичного інструментарію, розглянутого в рамках дисципліни, висновки, що узагальнюють авторську позицію з поставленої проблеми.

Структура есе:

Есе складається з таких частин – вступ, основна частина, висновок.

Вступ – обґрунтування вибору теми есе (1–2 абзаци). На цьому етапі дуже важливо правильно сформулювати тезу, яку Ви розкриєте в основній частині. У вступі фокусується увага на проблематиці есе, ставляться ключові питання. Не зайвим буде вказівка на актуальність (значимість для сучасного суспільства) проблеми есе. На цьому етапі дуже важливо правильно сформулювати питання, на які ви збираєтеся знайти відповідь у ході свого дослідження. При роботі над вступом можуть допомогти відповіді на наступні питання: «Чи потрібно давати визначення термінам, що пролунали в темі есе?», «Чому тема, яку я розкриваю, є важливою в даний момент?», «Які поняття будуть залучені в мої міркування?», «Чи можу я розділити тему на трохи більше дрібних підтем?» і т. д. Використовуйте «пастки» для залучення уваги, такі як: цитата, вірш, питання, роздуми, незвичайні факти, ідей або смішні історії. Немає необхідності висловлювати в першій пропозиції основну думку. Уникайте таких фраз, як «Це есе про...» або «Я збираюся говорити про...».

Основна частина – теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання (3–5 абзаци). Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій. Тут мало погодитися або не погодитися з чиеюсь думкою, необхідно продовжити або доповнити її. Аргументи повинні бути послідовними. Кожна думка має підкріплюватися доказами. У процесі побудови есе необхідно пам'ятати, що один абзац повинен містити тільки одне твердження й відповідний доказ. Виражайте свої думки зрозуміло. Підкріплюйте основні ідеї фактами, роздумами, ідеями, яскравими описами, цитатами або іншою інформацією чи матеріалами. Один зі способів визначення основних пунктів есе та логічності висвітлення теми в цілому – використання підзаголовків для позначення в головній частині ключових моментів аргументованого викладення.

Висновок – узагальнення й аргументовані висновки до теми, які підсумовують есе або ще раз вносять пояснення, підкріплюють зміст і значення викладеного в основній частині (1–2 абзаци). Проявіть вашу позицію щодо порушеної проблеми. Методи, що рекомендують для складання висновка: повторення, ілюстрація, цитата. Висновок може містити такий дуже важливий, що доповнює есе, елемент як вказівка на застосування дослідження, на розвиток взаємозв'язків з іншими проблемами.

При оцінюванні есе в центрі уваги знаходиться: здібність розуміти, оцінювати та встановлювати зв'язки між ключовими моментами проблем та запитань; уміння диференціювати протилежні підходи та моделі, застосовуючи їх до емпіричного матеріалу або дискусії з принципових питань; здібність критично та незалежно оцінити наявні дані, точку зору, позицію, аргументи; здатність до застосування аналітичних підходів, моделей тощо.

3. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ, ЗАЛІКОВИХ РОБІТ

Перелік питань до заліку

Заліковий білет містить 2 завдання. Перше завдання полягає у розв'язанні тестових 20 тестових завдань; друге завдання полягає у виконанні творчого завдання (есе).

Питання до тестових завдань:

1. Поняття, ознаки та функції міжнародного права.
2. Теорії виникнення міжнародного права.
3. Основні періодизації міжнародного права.

4. Поняття, види та особливості міжнародно-правових норм.
5. Основні принципи міжнародного публічного права.
6. Поняття та види джерел міжнародного публічного права.
7. Первинні та вторинні суб'єкти міжнародного права.
8. Форми і види визнання у міжнародному праві.
9. Концепції правонаступництва у міжнародному праві.
10. Поняття та види державних кордонів, способи їх встановлення.
11. Способи зміни та оренда державної території.
12. Загальна характеристика міжнародної території у міжнародному праві.
13. Загальна характеристика території зі змішаним режимом у міжнародному праві.
14. Загальна характеристика території з особливим міжнародним режимом у міжнародному праві.
15. Класифікація міжнародних договорів.
16. Порядок та стадії укладення міжнародних договорів.
17. Реєстрація та опублікування міжнародних договорів.
18. Припинення міжнародних договорів та призупинення їх дії.
19. Основні міжнародні нормативно-правові акти у сфері прав людини.
20. Універсальні міжнародні інституційні механізми захисту прав людини.
21. Поняття, принципи та джерела міжнародного кримінального права.
22. Форми міжнародної боротьби зі злочинністю.
23. Міжнародні злочини, їх характеристика.
24. Злочини міжнародного характеру, їх характеристика.
25. Екстрадиція у міжнародному кримінальному праві.
26. Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол).
27. Дипломатичні представництва: поняття, види, функції.
28. Дипломатичні імунітети і привілеї.
29. Консульські імунітети і привілеї.
30. Привілеї та імунітети міжнародних організацій та їх посадових осіб.

Питання до творчого завдання:

1. Міжнародне публічне право як особлива система права.
2. Співвідношення міжнародного та національного права.
3. Міжнародний договір як основне джерело сучасного міжнародного права.
4. Міжнародний звичай як джерело міжнародного публічного права.
5. Акти «м'якого права».
6. Односторонні акти держав в системі джерел міжнародного права.
7. Держава як основний суб'єкт міжнародного права.
8. Міжнародна правосуб'єктність народів і націй, що борються за незалежність.
9. Міжнародна правосуб'єктність міжнародних міжурядових організацій.
10. Міжнародна правосуб'єктність міжнародних державоподібних утворень.
11. Державна територія та її складові частини.
12. Міжнародно-правовий режим відкритого моря.
13. Міжнародно-правовий режим Антарктики та Арктики.
14. Міжнародно-правовий режим міжнародних рік, проток та каналів.
15. Прийняття та встановлення автентичності тексту міжнародного договору.
16. Способи вираження згоди на обов'язковість міжнародного договору.
17. Умови дійсності та недійсності міжнародного договору.
18. Система захисту прав людини в мусульманських країнах.
19. Регіональна європейська система захисту прав людини.
20. Роль міжнародних неурядових організацій у міжнародному захисті прав людини.
21. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду.
22. Юрисдикція Нюрнберзького процесу.
23. Юрисдикція Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу.

24. Юрисдикція Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії.
25. Юрисдикція Міжнародного трибуналу щодо Руанди.
26. Порядок призначення глави дипломатичного представництва.
27. Порядок призначення глави консульської установи.
28. Функції консульської установи.
29. Поняття, склад та функції спеціальних місій.
30. Поняття, склад та функції представництв держав при міжнародних організаціях.

Приклад залікового білету

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Галузь знань: 29 «Міжнародні відносини»
Спеціальність: 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Освітня програма: «Міжнародна інформація та міжнародні комунікації»
Семестр: 4
Форма навчання: денна
Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)
Навчальна дисципліна: «Міжнародне право»

ЗАЛІКОВИЙ БІЛЕТ № 1

1. Розв'язати тестові завдання (Додаок 1) (20 балів).
2. Міжнародне публічне право як особлива система права (20 балів).

Затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин,
міжнародної інформації та безпеки

протокол № 1 від “26” серпня 2020 р.

Завідувач кафедри _____ Л. В. Новікова
підпис

Екзаменатор _____ О. М. Доценко
підпис

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

1. Віденська конвенція про дипломатичні зносини: Міжнародний документ від 18.04.1961 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_048 (дата звернення: 20.08.2020).
2. Віденська конвенція про консульські зносини: Міжнародний документ від 24.04.1963 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_047 (дата звернення: 20.08.2020).
3. Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями: Міжнародний документ від 21.03.1986 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a04 (дата звернення: 20.08.2020).

4. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: Міжнародний документ від 23.05.1969 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118 (дата звернення: 20.08.2020).
5. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо державної власності, державних архівів і державних боргів: Міжнародний документ від 08.04.1983 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_072 (дата звернення: 20.08.2020).
6. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів: Міжнародний документ від 23.08.1978 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185 (дата звернення: 20.08.2020).
7. Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру: Міжнародний документ від 14.03.1975 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_254 (дата звернення: 20.08.2020).
8. Віденська конвенція про спеціальні місії: Міжнародний документ від 08.12.1969 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_092 (дата звернення: 20.08.2020).
9. Декларація про державний суверенітет України: Декларація від 16.07.1990 р. № 55-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (дата звернення: 20.08.2020).
10. Декларація про надання незалежності колоніальним державам та народам: Міжнародний документ від 14.12.1960 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_280 (дата звернення: 20.08.2020).
11. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй: Міжнародний документ від 24.10.1970 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569 (дата звернення: 20.08.2020).
12. Договір про Антарктику: Міжнародний документ від 01.12.1959 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_224 (дата звернення: 20.08.2020).
13. Договір про охорону навколишнього середовища до Договору про Антарктику: Міжнародний документ від 04.10.1991 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_645 (дата звернення: 20.08.2020).
14. Європейська конвенція про видачу правопорушників: Міжнародний документ від 13.12.1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033 (дата звернення: 20.08.2020).
15. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 20.08.2020).
16. Заключний акт Наради з Безпеки і Співробітництва в Європі: Міжнародний документ від 01.08.1975 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055 (дата звернення: 20.08.2020).
17. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права: Міжнародний документ від 10.12.1982 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057 (дата звернення: 20.08.2020).
18. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 20.08.2020).
19. Конвенція про режим судноплавства на Дунаї: Міжнародний документ від 18.08.1948 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_175 (дата звернення: 20.08.2020).
20. Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай): Міжнародний документ від 01.06.1994 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_800 (дата звернення: 20.08.2020).
21. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. (поточна редакція від 30.09.2016). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 20.08.2020).
22. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 20.08.2020).

23. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Міжнародний документ від 16.12.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 20.08.2020).
24. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12> (дата звернення: 20.08.2020).
25. Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 р. № 2449-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19> (дата звернення: 20.08.2020).
26. Про затвердження Положення про дипломатичне представництво України за кордоном: Розпорядження Президента України від 22.10.1992 р. № 166/92-рп. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166/92-%D1%80%D0%BF> (дата звернення: 20.08.2020).
27. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України та кількісного складу його колегії: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.1993 р. № 129. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-93-%D0%BF> (дата звернення: 20.08.2020).
28. Про Консульський статут України: Указ президента України від 02.04.1994 р. № 127/94. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94> (дата звернення: 20.08.2020).
29. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (дата звернення: 20.08.2020).
30. Про Перелік посад, приписаних до дипломатичних рангів України: Указ Президента України від 26.03.2002 р. № 301/2002 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301/2002> (дата звернення: 20.08.2020).
31. Про Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні: Указ Президента України від 10.06.1993 р. № 198/93. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198/93> (дата звернення: 20.08.2020).
32. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. № 1543-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1543-12> (дата звернення: 20.08.2020).
33. Про проголошення незалежності України: Акт від 24.08.1991 р. № 1427-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12> (дата звернення: 20.08.2020).
34. Резолюція 61/295, прийнята Генеральною Асамблеєю 13 вересня 2007. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів: Міжнародний документ від 13.09.2007 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156 (дата звернення: 20.08.2020).
35. Римський статут міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ від 17.07.1998 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 20.08.2020).
36. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполу: Міжнародний документ від 13.06.1956 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142 (дата звернення: 20.08.2020).
37. Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного Суду: Міжнародний документ від 26.06.1945 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 20.08.2020).
38. Угода про застосування Частини XI Конвенції ООН з морського права від 10 грудня 1982 року: Міжнародний документ від 31.07.1994 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_183 (дата звернення: 20.08.2020).
39. African (Banjul) Charter on Human and People's Rights (Adopted 27 June 1981, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982), entered into force 21 October 1986). *African Commission on Human and Peoples' Rights* web-site. URL: https://www.achpr.org/public/Document/file/English/banjul_charter.pdf (Last Accessed: 20.08.2020).
40. American Convention On Human Rights (Adopted at the Inter-American Specialized Conference on Human Rights,

- San José, Costa Rica, 22 November 1969). *Inter-American Commission on Human Rights* : web-site. URL: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm> (Last Accessed: 20.08.2020).
41. Arab Charter on Human Rights League of Arab States. May 22, 2004, reprinted in 12 Int'l Hum. Rts. Rep. 893 (2005), entered into force March 15, 2008. Al-bab.com : web-site. URL: <https://al-bab.com/documents-reference-section/arab-charter-human-rights-2004> (Last Accessed: 20.08.2020).
42. Cairo Declaration on Human Rights in Islam. Aug. 5, 1990, U.N. GAOR, World Conf. on Hum. Rts., 4th Sess., Agenda Item 5, U.N. Doc. A/CONF.157/PC/62/Add.18 (1993) [English translation]. *University of Minnesota* : web-site. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/cairodeclaration.html> (Last Accessed: 20.08.2020).

Основна література

1. Баймуратов М.О. Міжнародне публічне право: підручник. Харків: Одиссей, 2008. 704 с.
2. Безродній О. Г. Народи і нації, що борються за самовизначення, як суб'єкт міжнародного права. *Від громадянського суспільства – до правової держави*: тези VII Міжнародної наукової Internet-конференції студентів та молодих вчених (Харків, 27 квітня 2012 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. С. 55–57.
3. Белогубова О. А., Мануилова Е. В., Трояновский А. В. Дипломатическое и консульское право: учеб.-метод. пособие / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», Каф. междунар. права и междунар. отношений. О.: Фенікс, 2011. 214 с.
4. Білаш О. В. Святий Престол та Мальтійський Орден як суб'єкти міжнародного права: особливості правосуб'єктності державоподібних утворень. *Часопис Київського університету права*. Київ. 2015. № 2. С. 336–339.
5. Блощаневич А. В. Основні принципи сучасного міжнародного права: систематизований огляд та характеристика. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. Вип. 57. С. 473–479.
6. Будзінський Т., Гудь Б. Державний кордон України: нормативно-правове забезпечення ефективного управління та захисту. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 30. С. 33–43.
7. Буткевич В. Міжнародне право: Основи теорії: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. В. Г. Буткевича. Київ: Либідь, 2012. 605 с.
8. Верле Г. Принципы международного уголовного права: учебник. Одесса: Феникс; М.: ТрансЛит, 2011. 910 с.
9. Гулієв А. Д. Право зовнішніх зносин: навч. підручник. Київ: НАУ, 2012. 488 с.
10. Кибальник А.Г. Современное международное уголовное право. 2-е изд. М.: Волтерс Клувер, 2010. 304 с.
11. Кравченко С. Р. Міжнародно-правове регулювання припинення міжнародних договорів: теорія і практика: монографія / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К.: LAT & K, 2010. 241 с.
12. Кулеба Д. І. Міжнародна правосуб'єктність: теорія і її перспективи. *Альманах междунар. права*. 2010. Вип. 2. С. 70–83.
13. Леочко Т. В. Держави – основні суб'єкти міжнародного права. *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського*: матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.) / відп. за випуск М. І. Пашковський. Одеса: Фенікс, 2012. С. 103–106.
14. Литвиненко І. Л. Литвиненко І. Л. Визнання держав у міжнародному праві. *Університетські наукові записки*. 2005. № 1–2. С. 238–243.
15. Мельник А. Я. Правонаступництво України щодо міжнародних договорів СРСР / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Інститут законодавства Верховної Ради України. К.: Юридична думка, 2005. 424 с.

16. Міжнародне право ХХІ століття: сучасний стан та перспективи розвитку: кол. моногр. з нагоди 60-ліття В. М. Репецького / за ред. М. М. Микієвича; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів: ЛА «Піраміда», 2013. 320 с.
17. Міжнародне право: навч. посіб. для підгот. до іспитів / упоряд. І. В. Тетарчук, Т. Є. Дяків Т. Є. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 208 с.
18. Міжнародне публічне право : підручник : у 2 т. / В. В. Мицик, М. В. Буроменський, О. В. Буткевич та ін. ; за ред. В. В. Мицика. Харків : Право, 2019. Т. 1 : Основи теорії. 2019. 416 с.
19. Міжнародне публічне право: підручник / В. М. Репецький та ін.; за ред. проф. В. М. Репецького; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Ф-т міжнар. відносин. 2-е вид., стер. К.: Знання, 2012. 437 с.
20. Перепьолкін С. М., Сироїд Т. Л., Філяніна Л. А. Міжнародне право: словник-довідник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Сироїд Т. Л. Харків: Юрайт, 2014. 403 с.
21. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право: навч. посіб. 2-е вид., змін. та допов. К.: КНТ, 2010. 344 с.
22. Руднева О. М. Міжнародні стандарти прав людини та їх роль у розвитку правової системи України: монографія. Х.: ХНУВС, 2010. 351 с.
23. Сироїд Т. Л. Міжнародне право: навчальний посібник. Харків: ХНУВС, 2009. 336 с.
24. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право : підручник. Одеса : Фенікс, 2018. 744 с.
25. Сироїд Т. Л., Фоміна Л. О. Міжнародний захист прав людини : навчальний посібник. Харків : Право, 2019. 310 с.
26. Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право: навч. посіб. / за заг. ред. Теліпко В. Е. Київ.: Центр учбової літератури, 2010. 608 с.
27. Тимченко Л. Д., Кононенко В. П. Міжнародне право: підручник. К.: Знання, 2012. 631 с.
28. Черкес М. Ю. Міжнародне право: підручник. 6-те вид., виправ. і допов. К.: Знання, 2011. 397 с.
29. Чижмарь, Ю. В. Національне та міжнародне право: теоретико-правові проблеми: монографія. Харків: Діа плюс, 2015. 472 с.
30. Щокін Ю. В. Роль міжнародно-правових звичаїв у формуванні імперативних норм міжнародного права. *Вісник НАПрН України*. 2007. № 1 (48). С. 242–251.
31. Brownlie, I. Principles of public international law. New York: Oxford University Press Inc., 2008. 760 p.
32. Murphy S. Principles of International Law (Concise Hornbook Series). 3 ed. West Academic Publishing, 2018. 699 p.
33. Roberts A. Is International Law International? 1 ed. Oxford University Press, 2017. 432 p.
34. Schaack B., Slye R. International Criminal Law and Its Enforcement, Cases and Materials (University Casebook Series). 4th ed. Foundation Press, 2019. 1325 p.
35. Shaw M. N. International Law. 8 ed. Cambridge University Press, 2017. 1118 p.
36. Tanaka Y. The International Law of the Sea. 3 ed. Cambridge University Press, 2019. 634 p.

Допоміжна література

1. Антонович М. Міжнародне публічне право: навч. посібник для студ. вузів. Київ: Алерта, 2013. 307 с.
2. Биркович Т. І. Правове регулювання дипломатичної служби в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Гуманітарний ун-т «Запорізький ін-т держ. та муніципального управління». Запоріжжя, 2007. 187 с.
3. Буткевич В. Г. «Генеза доктрини міжнародної правосуб'єктності індивіда». *Право України*. 2010. № 2. с. 44–54.
4. Градова Ю. В. Міжнародний договір як об'єкт правового моніторингу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 2. С. 32–34.

5. Далявська Т. П. Невизнані держави в контексті державотворчих процесів та міжнародного визнання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 66. С. 345–353.
6. Дмитрієв А. І., Дмитрієва Ю. А., Задорожній О. В. Історія міжнародного права: монографія / Укр. асоціація міжнародного права, Інститут міжнародних відносин Київського національного ун-ту ім. Т. Г. Шевченка, Укр. держ. ун-т фінансів та міжнародної торгівлі. Київ: Промінь, 2008. 384 с.
7. Історія міжнародних відносин і зовнішньої політики ХХ – початок ХХІ ст.: навч. посібник В.Ф. Салабай, Д. Дутко, В.М. Борисенко, М.П. Чуб.- К: КНЕУ, 2006. 368 с.
8. [Київець О. В.](#) Загальні принципи права у практиці Міжнародного кримінального суду та міжнародних трибуналів. *Право і безпека: науковий журнал*. 2011. № 2. С. 11–14.
9. Кривак В.В. Міжнародно-правовий режим територіального моря: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2012. 195 с.
10. Лосовський І. Будапештський меморандум як міжнародний договір, обов'язковий для виконання його гарантами. *Віче*. 2015. № 14. С. 28–31.
11. Льон О. І. Міжнародна правосуб'єктність Ватикану. *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського*: матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / відп. за випуск к.ю.н., доц. М. І. Пашковський. Одеса: Фенікс, 2013. С. 63–67.
12. Мартиновський Д. П. Міжнародні стандарти прав людини та конституційне забезпечення політичних прав і свобод громадян в Україні. *Наше право*. 2013. № 1. С. 180–185.
13. Мечи Й. Имунитеты и привилегии персонала представительств государств при международных организациях. *Вестник РУДН. Серия «Юридические науки»*. 2014. Вип. 3. С. 235–240.
14. Мостиський А. Б. Міжнародно-правова основа державних кордонів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Київський ун-т ім. Т. Шевченка. К., 1993. 189 с.
15. Мохончук С. М. Міжнародна регламентація відповідальності за злочини проти миру та безпеки людства. *Юрист України*. 2012. № 1–2(18–19). С. 76–81.
16. Музика А. І. Правовий статус дипломатичного представництва: питання теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Ін-т законодавства Верховної Ради України. К., 2009. 197 с.
17. Письменна В.О. Міжнародне право крізь призму солідаристського та структурно-функціонального підходів. Актуальні проблеми політики. - 2015. - Вип. 54. - С. 80-90.
18. Рабінович П., Венецька О. Міжнародні стандарти прав людини: загальні ознаки, класифікація. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 18–28.
19. Репецький В.М. Дипломатичне і консульське право: підручник; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Факультет міжнародних відносин. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2006. 372 с.
20. Сагайдак О.П. Дипломатичний протокол та етикет: підручник / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. 2-ге вид., випр. К.: Знання, 2012. 262 с.
21. Скуратова А.Ю. Международные преступления: современные проблемы квалификации: монография. М.: Инфра-М, Норма, 2012. 160 с.
22. Стешенко В.М. Оренда території в міжнародному публічному праві: дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2001. 196 с.
23. Строкова І. І. Проблеми визначення предмета та галузевої приналежності міжнародного кримінального права. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. №2 (10). С.54–64.
24. Топильницький М. В. Витоки інституту міжнародно-правового визнання держав у стародавньому світі. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2011. Вип. 2. С. 59–68.

25. Федчишин С. А. Дипломатичне представництво України за кордоном: сучасні проблеми організації та правового забезпечення: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Н. П. Матюхіної; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х.: ФІНН, 2011. 264 с.
26. Хмельова І. Є. Визнання та імунітет держав у міжнародному праві. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 410–413.
27. Цимбрівський Т. С. Дотримання принципів територіальної цілісності та непорушності кордонів у міжнародному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л., 2008. 244 с.
28. Чугаєнко Ю. О. Дипломатичний і міжнародний діловий протокол та етикет: навч. посіб. / Нац. акад. упр. К.: Нац. акад. упр., 2011. 164 с.
29. Шаповалова О.І. Сутність та типологія норм у міжнародних відносинах: аналіз з позицій концепції нормативної сили. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*. 2013. № 2. С. 28–35.
30. Alston Ph. International Human Rights. 2nd Revised ed. edition. Oxford University Press, 2012. 1632 p.
31. Bederman D. International Law Frameworks, 3rd Edition (Concepts and Insights). Foundation Press, 2010. 305 p.
32. Dixon M. Textbook on International Law : Seventh Edition. Oxford University Press, 2013. 393 p.
33. Higgins R. The Abuse of diplomatic Privileges and immunities: recent United Kingdom Experience. *American Journal of International law*. 79 (461) *Academic papers*. vol. 79, 645 p. 2006. URL: https://www.ilsa.org/jessup/jessup07/basicmats/ajil_higgins_article.pdf (Last accessed: 20.08.2020).
34. Kaczorowska-Ireland A. Public International Law. 5th edition. Routledge, 2015. 922 p.
35. Ohlin J. International Law: Evolving Doctrine and Practice (University Casebook Series). 1 ed. Foundation Press, 2018. 891 p.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Верховна Рада України - www.zakon1.rada.gov.ua.
2. Міністерство закордонних справ - <http://mfa.gov.ua/ua>
3. Міністерство юстиції - <https://minjust.gov.ua/ua>
4. Конституційний Суд України - <http://www.ccu.gov.ua/uk/index>
5. Організація Об'єднаних Націй - <http://www.un.org/>
6. Європейський суд з прав людини - <http://echr.coe.int/>
7. Європейський союз - <http://eeas.europa.eu/>
8. Організація з безпеки та співробітництва в Європі - <http://www.osce.org/>
9. Рада Європи - <http://www.coe.int/web/portal/home>
10. Управління Верховного комісара ООН з прав людини - <http://www.ohchr.org/>
11. Національна парламентська бібліотека України - <http://www.nplu.org/>
12. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського - www.nbuv.gov.ua
13. Київська центральна міська публічна бібліотека ім. Лесі Українки - <http://lucl.lucl.kiev.ua>
14. Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна - <http://www.univer.kharkov.ua>
15. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка - <http://korolenko.kharkov.com>